

LASTENKOTILASTEN HYVINVOINTIA MITTAAMASSA

SDQ-kyselyn käyttöönotto arviointi- ja työvälineenä Malmin pienkodeissa

Timo Jattu
Opinnäytetyö, kevät 2012
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Etelä, Järvenpää
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomin (AMK)

TIIVISTELMÄ

Jattu Timo. Srengths And Difficulties Questionnaire -kyselyn soveltuvuuden arviointi arviointi- ja työvälineeksi Malmin pienkotien lastensuojelulaitosyksiköissä. Diak Etelä, Järvenpää, kevät 2012, 64s, 3 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK)

Kehittämistyö sisälsi SDQ-kyselyn pilottikokeilun Malmin pienkotien Jäkäläpolun yksikössä ja työntekijöiden kokemuksen tutkimisen laadullisen tutkimuksen menetelmin. Kehittämistyö toteutettiin syksyn 2010 ja vuoden 2011 aikana. Kehittämistyö oli osa Malmin pienkotien laajempaa vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistä.

Työelämälähtöisen kehittämistyön tavoitteena oli selvittää, millä edellytyksillä SDQ-kyselyä voidaan käyttää arviointi- ja työvälineenä Malmin pienkodeilla. SDQ-kyselyä on tarkoitus käyttää myöhemmin osana Malmin pienkotien hoito- ja kasvatustyön vaikuttavuuden arviointia. Vaikuttavuuden arvioinnissa seurataan lapsen hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia. Seurantatiedon perusteella arvioidaan toteutettua hoito- ja kasvatustyötä. SDQ-kyselyn koekäyttö toteutettiin teettämällä kysely Malmin pienkotien Jäkäläpolun yksikössä. Kyselyn arviointi toteutettiin tutkimalla hoitajien ja ohjaajien näkemyksiä ja kokemuksia kyselyn käytöstä. Tutkimuksessa käytettiin teemaryhmä- ja lomakehaastatteluja.

Kehittämistyö suoritettiin viisivaiheisena. Ensimmäisessä vaiheessa työväline esiteltiin henkilöstölle. Toisessa vaiheessa sitä kokeiltiin käytännössä. Kolmannessa vaiheessa kartoitettiin kokemuksia ja näkemyksiä teemaryhmähaastattelussa. Neljännessä vaiheessa ohjaajat vastasivat lomakehaastatteluun. Viidennessä vaiheessa analysoin kerättyä tietoa.

Kehittämistyön lähtökohtana oli oletus siitä, että SDQ-kysely voisi toimia arviointi- ja työvälineenä lastenkotityössä. Tutkimus osoitti, että SDQ-kyselyllä on monipuolisia käyttömahdollisuuksia arviointi- ja työvälineenä tietyin rajoituksin ja edellytyksin. Merkittävintä on se, että kyselyn tuloksia käytetään yhtenä muutoksen seurantavälineenä muiden joukossa. Lisäksi hyödynnettäessä kyselyä lapsen kokonaisvaltaiseen arviointiin, sitä tulisi käsitellä osana lapsesta kerättyä tietoa. Arvioinnin tulisi tapahtua moniammatillisessa työryhmässä. Tutkimuksen perusteella olisi myös suositeltavaa tehdä kyselystä sosiaalialan sovellus.

Avainsanat: Hyvinvointikysely, arviointi, sijaishuolto, lastensuojelu, vaikuttaminen, hoito- ja kasvatustyö, kehittäminen

ABSTRACT

Jattu Timo. Suitability of Strengths And Difficulties questionnaire as an evaluation tool in children's homes of Malmin Pienkodi. 64 p., 3 appendices. Language: Finnish. Järvenpää, Spring 2012. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services

The development work included the pilot testing of the SDQ in Jäkäläpolku Unit of Malmin Pienkodi and a qualitative study of nurses' and educators' visions on the use of the SDQ, and the writing of the study report. The development work started in the fall of 2010 and lasted till the end of 2011. The work was a part of a larger development work of evaluation.

The main objective of the practical work oriented development work was to evaluate the usability of the SDQ as an evaluation and measurement tool. The aim of the questionnaire was to use it as a part of evaluation of education and nursing work later on. In the evaluation process the changes in wellbeing of the child in custody are monitored. The monitoring data is used for evaluation of the education and nursing work. Testing and evaluating of the SDQ's usability was carried out by pilot testing in Jäkäläpolku -unit of Malmin Pienkodi and by studying the experiences and views of nurses and educators with theme group interviews and with semi-structured interview forms.

The development work was carried out in five phases. In phase one the SDQ was presented to the nurses and educators. In the second phase the questionnaire was tested with clients. In the third phase the experiences and views were studied with theme group interviews and in the fourth phase the nurses and educators filled in the interview forms. In the fifth phase I analyzed the gathered information.

The starting point to the development work was the assumption that the SDQ is usable as a part of evaluation and as a practical tool in foster care. The interviews indicated that the SDQ is suitable for variant uses as an evaluation and practical working tool with certain limitations. Most significant is that the results of the SDQ are used only as a part of evaluation data and when the tool is used for analyzing the child it should happen by using several informants and should be evaluated by a multiprofessional group. Based on the study it would also be recommended to adapt a version of the SDQ for use of social work.

Keywords: Evaluation, child protection, custody care, effectiveness, care and educating, development work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	10
3 TUTKIMUSMENETELMÄ, AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT	12
3.1. Tutkimuksen metodiset valinnat	12
3.2 Aineiston keruu.....	15
3.3 Aineiston analysointimenetelmät	15
4. KESKEISET KÄSITTEET	17
4.1 Huostaanotto	17
4.2 Lapsen sijoittaminen lastenkotiin	17
4.3 Hoito- ja kasvatustyö	18
4.4 Kasvatusvastuumalli.....	18
4.5 Strengths and difficulties questionnaire (SDQ)	19
4.6 Hyvinvointi	21
4.7 Työn arviointi ja vaikuttavuus	22
5 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA	24
5.1 Toimintaympäristö	24
5.1.1 Osana sosiaaliviraston arviointityötä.....	24
5.1.2 Osana Malmin pienkotien kehittämistä	24
5.1.3 Jäkäläpolun yksikkö	25
5.1.4 Työntekijöiden suhde asiakkaisiin.....	26
5.1.5 Asiakkaat	26
5.2. Arviointi lastensuojelun ja sosiaalityön kontekstissa.....	27
5.2.1 Lastensuojelun tutkimusta ja kehittämistä.....	27
5.2.2 Tuen tarpeen arviointia	28
5.2.3 Saatava tieto lastensuojelun asiakkaista	29
5.2.4 Lastenkotilasten hyvinvoinnin ja sen kehityksen arviointi.....	30
5.2.6 Työn arviointia	32
5.2.7 Vaikuttavuuden arviointia.....	35
5.3 Hoito- ja kasvatustyön keskeiset tekijät.....	36
5.3.1 Hoito- ja kasvatussuunnitelma	36
5.3.2 Perushoito ja huolenpito	36

5.3.3 Kuntouttava hoito.....	37
5.3.4 Omahoitajuus.....	37
5.3.5 Perheiden kanssa tehtävä työ.....	38
5.4 SDQ -kyselyn taustaa.....	39
6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI	42
6.1. Pilottikokeilun toteuttaminen.....	42
6.2 Haastattelututkimus	43
7 AINEISTON ANALYYSI	44
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	46
8.1 Vastaajien näkemyksiä SDQ -kyselyn sovellettavuudesta työ- ja arviointivälineenä teemaryhmähaastatteluissa	46
8.2 Vastaajien näkemyksiä SDQ -kyselyn käytettävyydestä ja sovellettavuudesta lomakehaastattelussa	47
8.3 Keskeiset tulokset	49
9. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA ASEMANI TUTKIJANA	51
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	53
10.1 Hyvinvoinnin mittaamisesta	53
10.2 Tieto on valtaa	54
10.3. SDQ -kyselyn suhde arviointiin.....	56
10.4. Käyttö työvälineenä	58
11 LOPUKSI	60
LÄHTEET.....	61
Liite 1 SDQ –kyselylomake lapselle	
Liite 2 SDQ –kyselylomake aikuiselle	
Liite 3 Lomakehaastattelun lomake	

1 JOHDANTO

Lapsen sijoittaminen kotoa lastenkodin ammatillisen hoito- ja kasvatustyön ympäristöön on sosiaalityön ammatillinen interventio, jolla pyritään muutokseen (Raunio 2009a, 58–61). Lapsen sijoittamisesta seuraava lapsen sijoitusympäristössä tapahtuva hoito- ja kasvatustyö voidaan nähdä moniosaisena ja yksilökohtaisesti suunniteltuna interventiona, jonka tavoitteena on lapsen hyvinvointi ja mahdollisimman hyvä kasvu ja kehitys. Eettisesti on tärkeää pyrkiä seuraamaan, toteutuuko toiminnassa asiakkaan etu, eli onko toiminta tuloksellista. Tämä edellyttää työn arviointia. Arviointi on myös lakiperusteista. Kuntalaki velvoittaa kuntaa järjestämään ja toteuttamaan tehtäviensä systemaattisen arvioinnin (Rousu 2007, 132–137).

Helsingin kaupungin lastensuojelun laitoshoidon alaisuudessa toimivan Malmin pienkotien pitkäaikaisen kehittämistyön tavoitteena on kasvatus- ja hoitotyön mallintaminen ja vaikuttavuuden arviointi. Toimin Malmin pienkotien Jäkäläpolun yksikön vastaavana hoitajana. Kehittämistyöni keskittyy yhden mahdollisesti arviointiin soveltuvan mittaamisen ja tiedonkeruun välineen tarkasteluun. Kehittämistyöni toimii näin osana Malmin pienkotien arviointityön laajempaa kehittämistä.

Keväällä 2010 Malmin pienkotien johtoryhmän suunnittelupäivässä johtoryhmän jäsenet pitivät arvioinnin kehittämisen ongelmana sitä, että lasten tilanteista saatava tieto on hajanaista. Dokumentointina toimii useimmiten hoitajien ja ohjaajien kuvailu tilanteista. Kuvauksia luettaessa lasten tilanteista syntyy erilaisia mielikuvia riippuen siitä, kuka on kirjoittanut kuvauksen. Tällä hetkellä saatavan tiedon perusteella ei ole mahdollista seurata luotettavasti lapsen tilanteen kehitystä, sillä dokumentointi ei ole riittävän yhtenäistä. Arvioinnin kehittämisessä lapsen tilanteen mittaaminen säännöllisesti jollakin välineellä voisi tuoda sellaista tietoa, joka osaltaan mahdollistaisi vaikuttavuuden arvioimista myöhemmin (Pawson & Tilley 1997, 214–219; Boulmetis & Dutwin 2009, 114–116; Borg, Högnabba, Kilponen, Kopisto ym. 2008; 40–45). Vaikuttavuuden arviointi edel-

lyttäisi sitä, että välinettä voitaisiin käyttää luotettavasti ja sen tuottama tieto soveltuisi arviointiin. Lisäksi tarvitaan runsaasti muuta arviointitietoa.

Johtoryhmän suunnittelupäivässä vierailut Helsingin kaupungin sosiaaliviraston arviointipäällikkö Petteri Paasio ehdotti, että mittarina voisi toimia standardoitu arviointiväline. Hän ehdotti, että kokeilisimme Strengths and Difficulties Questionnaire -kyselyä. Päätin ottaa tehtäväkseni kyselyn koekäytön pilottikokeilulla ja käyttökokemusten kartoittamisen kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin.

SDQ-kysely on yksinkertainen kaksisivuinen kyselylomake, joka mittaa vahvuuksia vaikeuksia viidellä elämän osa-alueella. Samoihin kysymyksiin vastaavat lapsi, hänen vanhempansa ja lastenkodin kontekstissa hänen omahoitajansa. Kysely antaa tulokseksi viisi lukuarvoa kyseisistä osa-alueista ja yhden yhteisen pistemäärän. Tuloksessa näkyy kyseisen vastaajan pisteiden suhde yleiseen keskijakaumaan. Lisäksi kyselylomakkeen toiselle puolelle vastataan siihen, miten vaikeuksien on koettu häiritsevän elämää, ja kauanko ne ovat jatkuneet. Alun perin kysely kehitettiin kliiniseen arviointiin, interventoiden tulosten arviointiin ja epidemiologiseen, geneettiseen, sosiaaliseen, kliiniseen sekä kasvatukselliseen tutkimukseen (sdqinfo i.a).

Arviointipäällikkö Petteri Paasio (2006, 98–99) arvioi SDQ-kyselyn voivan olla työväline, josta lastenkodin arviointityön kehittäminen hyötyisi. Paasion mukaan julkisen sektorin toiminnan tärkein arvo on ihmisten hyvinvointiin kohdistuvan toiminnan vaikuttavuus. Siten ammatillisesti korkeatasoisen arvioinnin tulee olla keskeinen ja systemaattinen osa julkisen sektorin toimintaa. Paasio uskoo, että tiedontuotanto on merkittävä osa tapauskohtaista realistista arviointia (Paasio 2006, 105–106). Realistisessa arvioinnissa on ymmärrettävä tarkasteltavan lopputuloksen lisäksi se, mitkä ovat suunnitellun toiminnan vaikutusmahdollisuudet ja -mekanismit. Lisäksi realistisessa arvioinnissa on voitava ottaa huomioon sekä mitattavat että mahdolliset mitattavien asioiden ulkopuolelle jäävät tapahtumat. Myös arvioitavan tapahtuman konteksti on ymmärrettävä. (Pawson & Tilley 1997, 214–219.) SDQ-kysely voisi olla väline kerätessä tietoa arvioinnin kohteesta.

Mittarin kriittinen tarkastelu on erityisen merkittävää, koska mittareilla on organisaation toimintaan ohjausvaikutus. Otettaessa mittari käyttöön se on arvioitava huolella. On tarkistettava mittarin luotettavuus ja se, minkä asian mittaamiseen kyseinen mittari on luotu. Itse mittarin lisäksi tarvitaan myös menettelyohjeita, joilla varmistetaan mittauksen ja arvioinnin yhdenmukainen toteuttaminen ja luotettavuus (Rousu 2009, 145–146). Toinen erityinen syy mittarin kriittiseen tarkasteluun on arvioinnin kohde. Kun arviointi liittyy ilmiöihin, jotka vaikuttavat ihmisen elämään, arvioinnilta on vaadittava korkeaa laatua. Arvioinnin laadun turvaaminen on ensisijaisesti eettinen kysymys. (Rousu 2009, 135.)

Sosiaalialan eettisten periaatteiden kannalta on merkittävää, että mittarin käyttö ei riko yksilön oikeutta tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti (Raunio 2009a, 93). Käytettävän mittarin antamia tuloksia tulisi siis tarkastella osana asiakkaan kokonaistilannetta ja kontekstia.

Tapauskohtaisessa arvioinnissa suurin haaste on tiedon tuottamisessa. Kriittisen realismin näkökulmasta tiedontuotannossa olennaista on ottaa huomioon sosiaalinen konteksti, rakenteet, toimijat ja mekanismit sekä tila- ja aikasidonaisuus (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 194). Malmin pienkodeilla tehty hoito- ja kasvatustyön mallintaminen prosessikuvauksen avulla on auttanut ottamaan tiedon tuottamisen eri tekijöitä. Tiedon tuottamisessa kuitenkin on edelleen puutteita. Haasteena on löytää lisää arviointiin soveltuvia tiedontuotannon välineitä. Erityisesti tarvitaan sellaisia välineitä, jotka eivät olisi riippuvaisia ympäristötekijöistä.

Oma osuuteni Malmin pienkotien kehittämistyössä oli SDQ-kyselyn ensimmäinen koekäyttö ja siitä syntyneiden kokemusten kartoittaminen. Opinnäytetyöni muodostui viisivaiheiseksi. Vaiheina olivat SDQ-kyselyn tarkastelu työvälineenä ja mittarina, oman kehittämistyöni esittely henkilöstölle, SDQ-kyselyn koekäyttö Jäkäläpolun yksikössä, työntekijöiden teemaryhmähaastattelut ja työntekijöiden lomakehaastattelut. Laadullinen aineisto kerättiin teemaryhmä- ja lomakehaastatteluiden avulla.

Kehittämistyössäni arvioidaan SDQ -kyselyn käyttömahdollisuuksia ja sen käytön edellytyksiä lastensuojelun laitostyön arviointi- ja työvälineenä. Kyselyn tuottaman lapsen tilanteesta kertovan tiedon avulla on tarkoitus arvioida Malmin pienkodeissa tapahtuvaa, kasvatusvastuumallissa määritettyä hoito- ja kasvatustyötä. SDQ-kyselyn koekäyttö jatkuu tämän työn jälkeen. Kyselyn kokeilemistä jatketaan ensin Malmin pienkotien toisessa yksikössä ja myöhemmin kaikissa neljässä yksikössä. SDQ-kyselyn käytettävyyttä arvioidaan uudelleen laajempien käyttökokemusten jälkeen.

2 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYS

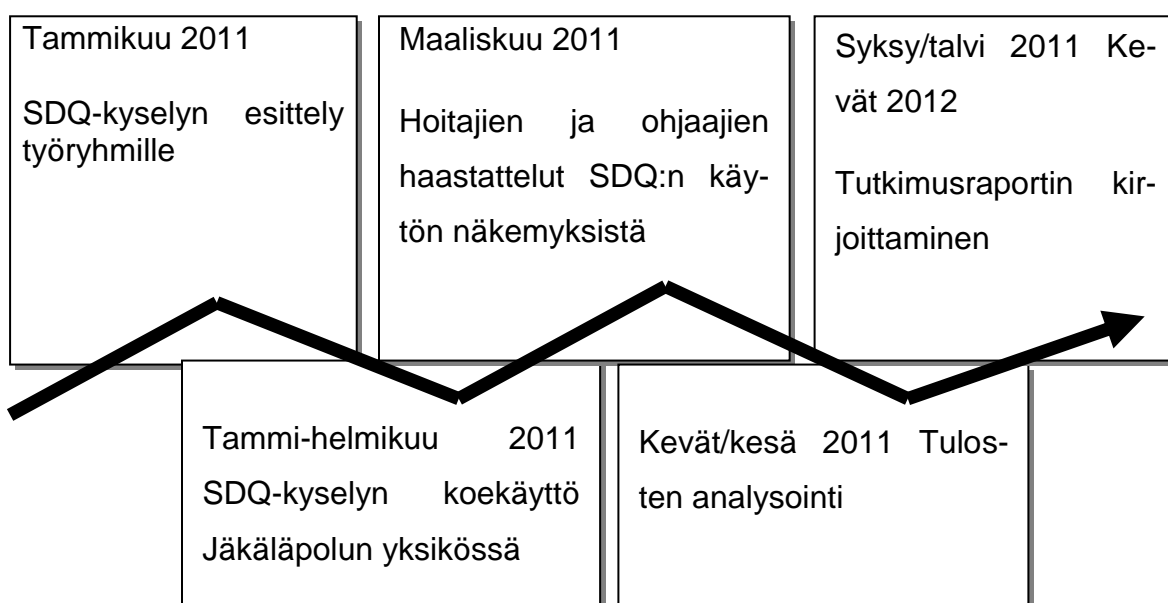
Kehittämistyössä tarkoitukseni oli etsiä perusteluja ja sovellusmahdollisuuksia SDQ-kyselyn käytölle arviointivälineenä Malmin pienkotien toteuttamassa laitoshoidossa, sekä arvioida kyselyn käytettävyyttä. Kehittämistyöni toimi osana laajempaa vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistä Malmin pienkodeissa. Kehittämistyöni antaa ensivaiheen tietoa SDQ-kyselyn koekäytön synnyttämistä näkemyksistä.

Arvioinnin teoreettisena pohjana on tapauskohtainen arviointi, jossa seurataan asiakassuhteessa tapahtuvaa muutosta ja muutostavoitteiden toteutumista (Borg & Kilponen 2008, 40–43). Tässä tapauksessa Malmin pienkodit etsii mittaria sille lastensuojelun laitostyölle ja toiminnalle, jota Malmin pienkodit toteuttaa suhteessa lapseen alkaen siitä, kun hän muuttaa Malmin pienkoteihin ja päättyen siihen, kun hän muuttaa pois. Malmin pienkodeissa tapahtuvaa ammatillista hoito- ja kasvatustyötä ohjaa kasvatusvastuumalli, joka on laaja kuvaus yksiköissämme tehtävästä työstä ja toiminnasta sekä ohjeistus näiden toteuttamiselle. Tässä työssä keskitytään arvioimaan SDQ-kyselyn käytettävyyttä yhtenä lapsessa tapahtuvan muutoksen seurannan välineenä hänen ollessaan sijoitettuna Malmin pienkodeille.

SDQ-kyselyn käyttöönoton kannalta oli tärkeää selvittää Malmin pienkotien Jätkäläpolun yksikön työntekijöiden näkemyksiä siitä, millaista tietoa kyselyn avulla saadaan asiakkaan tilanteesta ja miten kyselyä voidaan hyödyntää arviointivälineenä. Sijaishuollon haasteena on aikaisemman kokemuksen puute järjestelmällisestä arvioinnista. Lastensuojelussa ei ole totuttu käyttämään juuri minkäänlaisia mittareita toiminnan arvioinnissa (Rousu 2009, 146). Lastensuojelutyössä arviointi on totuttu käsittämään arkisena eri vaihtoehtoja ja niiden mahdollisia vaikutuksia punnitsevana pohdintana (Rousu 2009, 135). Työntekijöillä ei myöskään ole arviointiin liittyvää koulutusta. Edellä mainitut tekijät tuovat suuren haasteen systemaattisen arvioinnin toteuttamisessa lastensuojelun arkitasolla.

SDQ-kyselyn sovellusmahdollisuuksia ja käyttönäkemyksiä kartoittaessani halusin koota näkemyksiä siitä, kuinka usein ja missä tilanteissa kysely kannattaa työntekijöiden mielestä tehdä ja miten muuten heidän mielestään kyselyn tuloksia voidaan hyödyntää. SDQ-kyselyn käytettävyyden laajempi arviointi osana arviointityötä tapahtuu työyhteisössä vasta, kun kyselyä on käytetty kaikissa Malmin pienkotien yksiköissä vuonna 2012. Arviointiin tarkoitetun mittarin huolellinen arviointi ennen lopullista käyttöönottoa on erityisen tärkeää, sillä mittarilla on ohjausvaikutus yhteisöön (Rousu 2009, 146).

Kehitystyön vaiheet:

3 TUTKIMUSMENETELMÄ, AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT

3.1. Tutkimuksen metodiset valinnat

Tutkin hoitajien ja ohjaajien näkemyksiä laadullisin menetelmin. Ryhmä oli niin pieni, ettei kvantitatiivinen menetelmä olisi ollut mahdollinen. Halusin lisäksi ymmärtää, miten työntekijät olivat kokeneet SDQ-kyselyn käyttöönottokokeilun. Laadullisen tutkimuksen lähestymistapa on ymmärrystä etsivä ja ihmistieteellinen (Tuomi & Sarajärvi 2003, 66–67; Hirsjärvi & Hurme 2000, 26–28). Laadulliset menetelmät olivat siis luonnollinen valinta kehittämistyöhöni

Valitsin tutkimukseen kaksi eri aineistonkeruumenetelmää: teemaryhmä- ja lomakehaastattelun. Lomakehaastattelun avulla pyrin saamaan täydentäviä vastauksia teemaryhmähaastattelulle. Vastaaajajoukko määrittyi joukoksi niitä työntekijöitä, jotka osallistuivat SDQ-kyselyn pilottikokeiluun. Työntekijät ovat taustoiltaan ja koulutukseltaan heterogeeninen joukko. Yhdistävänä tekijänä heillä on usean vuoden kokemus lastensuojelulaitoksessa toimimisesta. Lisäksi kaikilla on vähintään puolen vuoden kokemus hoitajana tai ohjaajana toimimisesta Malmin pienkodeissa.

Teemaryhmähaastatteluiden yksi syy oli siinä, että yksilöhaastatteluiden toteuttamiseen ei riittänyt aikaa. Halusin käyttää lomakehaastattelua täydentämään teemaryhmähaastattelua, koska kaksoisroolini tutkijana ja tutkimukseen osallistuvien esimiehenä saattoi vaikuttaa ryhmähaastattelun vastauksiin.

Haastatteluryhmät muodostuivat työryhmän jäsenistä. Luonnollisessa ryhmässä ihmiset soveltavat keskusteluun tuttua ryhmän vuorovaikutustilanteen kehittymistä. Tällaisessa tilanteessa keskustelu kiertyy sen ympärille, mikä on yksilöille yhteistä ryhmän jäsenenä. Ryhmän jäsenet alkavat pohtia ryhmälle ominaista suhtautumistapaa. He käyttävät termejä, käsitteitä, hahmottamistapoja sekä argumentaatiostruktuureja, joiden puitteissa ryhmä toimii ja ajattelee kulttuurisena ryhmänä (Alasuutari 2011, 151–152.) Ryhmämuotoisessa haastattelussa vastaukset edustivat selkeämmin lastenkodin työntekijäryhmän yhteistä näke-

mystä henkilökohtaisten näkemystensä sijaan. Teemaryhmähaastattelussa ryhmä pääsee keskustellessaan luomaan yhteistä käsitystä asiasta (Hirsjärvi & Hurme 2009, 61). Tutkittaessa SDQ-kyselyn soveltuvuutta lastenkotiympäristöön oli tärkeää, että vastaajat vastaavat nimenomaan työyhteisönsä näkökulmasta.

Annoin keskustelun aiheeksi sen, miten työntekijöiden mielestä voidaan hyödyntää SDQ-kyselyn tuottamaa tilannearvotietoa hoidon ja kasvatuksen arvioimiseen. Haastattelu oli lähtökohtaisesti puolistrukturoitu. Puolistrukturoidulla tarkoitan Hirsjärven ja Hurmeen (2009, 47) tapaan sitä, että teema oli määritelty, mutta keskustelussa oli mahdollista puhua ryhmäläisten nostamista erilaisista näkökulmista ja aiheista.

Oma roolini haastatteluryhmässä oli ristiriitainen. Kuulun haastateltavien kanssa samaan ryhmään ja edustan siinä auktoriteettia ja päätösvaltaa. Haastattelijana en voinut kuitenkaan ottaa kantaa kysymyksiin, enkä voinut kommentoida ryhmän esimiehen roolista käsin. Pyrin siis jättäytymään pois luonnollisesta roolistani. Annoin tilaa vastata kysymyksiin ja esitin jatkokysymyksiä jakaen elekielelläni huomiota kaikille ryhmän jäsenille tasapuolisesti. Halusin ryhmän keskinäisen vuorovaikutuksen ratkaista, kenelle annetaan tilaa enemmän ja kuka jää keskustelussa sivummalle, jotta ryhmän luonnollinen dynamiikka yhteisen ajatuksen muodostumisessa ei häiriintyisi. Läsnäolonni saattoi kuitenkin vaikuttaa ryhmään, joten pidin merkittävänä antaa mahdollisuus vastata myös niin, että en ole paikalla kysymyksiin vastattaessa. Käytännössä tähän soveltui parhaiten lomakehaastattelu.

Lomakehaastattelussa pyrin saamaan tarkennettujen apukysymysten avulla vastauksia samoihin ydinkysymyksiin kuin teemaryhmähaastattelussa. Tarkennetut kysymykset suunnittelin analysoituani alustavasti teemaryhmähaastattelujen sisältöjä. Lomakehaastattelu sopii hyvin täydentämään ryhmähaastattelun tuloksia (Hirsjärvi & Hurme 2009, 45).

Tein lomakehaastatteluun tein kahdeksan avointa kysymystä. Kysymykset koskivat SDQ-kyselyn käytännön toteuttamista ja sen käyttömahdollisuuksia. Neljä

ensimmäistä kysymystä liittyivät enemmän SDQ-kyselyn käytännön toteuttamiseen. Ensimmäiseksi kysyin, mitä haasteita vastaaja näki kyselyn toteuttamisessa, jotta saisin enemmän tietoa kyselyn konkreettisesta tekemisestä ja sen luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Toiseksi kysyin vastaajan kokemusta kyselyn luotettavuudesta saadakseni tietoa siitä, luottavatko he yleisesti kyselyyn välineenä. Kolmanneksi kysyin vastaajien näkemystä siitä, kuinka usein kysely pitäisi toteuttaa. Halusin tässä nähdä, miten he sijoittavat kyselyn suhteessa seurattavaan tapahtumaan, eli lapsen hyvinvoinnin kehitykseen laitossijoituksen aikana. Neljäs kysymys oli väljempi ja soveltavampi kaksoiskysymys. Kysyin, miten vastaajan mielestä kyselyn tuloksia tulisi tarkastella ja hyödyntää ja missä tilanteissa ja kuinka usein. Tällä kysymysparilla halusin saada tietoa siitä, miten vastaajat näkevät kyselyn tuottaman tiedon käyttämismahdollisuudet ja miten he sijoittavat tiedon käytön suhteessa olemassa oleviin työssä käytettäviin tilanteisiin.

Seuraavissa neljässä kysymyksessä pyrin saamaan esille ryhmän näkemystä kyselyn käytettävyydestä suhteessa työn sisältöihin eli hoito- ja kasvatustyöhön ja siihen liittyvään arviointiin. Viidennessä kysymyksessä kysyin, miten kyselyn käyttäminen voisi vaikuttaa hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Tällä kysymyksellä halusin saada tietoa siitä, antaako kysely vastaajien mielestä sellaista tietoa, joka vaikuttaa työhön ja sen suunnitteluun ohjaavasti. Tämä oli kysymyksenä erittäin merkittävä, sillä eettisesti on tärkeää arvioida huolellisesti sellaisia mittareita, joilla on ohjausvaikutus työhön (Rousu 2009, 146). Kuudennessa kysymyksessä lähestyn arvioinnin näkökulmaa. Kysyin, miten vastaajan mielestä SDQ-kyselyä tulisi käyttää, jotta tulosten avulla voisi nähdä lapsen hyvinvoinnin kehityksen sijoituksen aikana. Tämä kysymyksen avulla halusin selvittää, miten vastaajat näkevät kyselyn käytettävyyden hyvinvoinnin seuraamisessa.

Seitsemännessä ja kahdeksannessa kysymyksessä kartoitin vastaajien näkemyksiä kyselyn sovellusmahdollisuuksista. Seitsemännessä kysymyksessä kysyin, miten kyselyä voisi hyödyntää lasten kanssa työskenneltäessä ja kahdeksannessa, mihin muuhun kyselyä voisi hyödyntää. Nämä kysymykset antoivat sovellusmahdollisuuksien lisäksi tietoa siitä, miten vastaajat näkevät kyselyn työvälineenä yleensä.

3.2 Aineiston keruu

Koska Jäkäläpolun yksikössä on kaksi työryhmää ja kaikki työntekijät eivät koskaan ole samanaikaisesti paikalla, oli helpointa suorittaa ryhmähaastattelut työryhmäkokouksen alussa. Haastattelut suoritettiin viikon sisällä toisistaan. Nauhoitin teemaryhmähaastattelut ja litteroin ne myöhemmin. Haastateltavia oli yhteensä seitsemän. Kaksi työntekijää oli poissa työryhmäkokouksista.

Lomakehaastattelun jaoin jokaisen omaan lokeroon, mainitsin sen täyttämistä työryhmäkokouksissa ja kirjoitin viestivihkoon muistutuksen sen täyttämistä. Haastattelulomakkeen tulostin kuudelle työntekijälle ja he saivat viikon aikaa vastata siihen. Nämä kuusi valikoin sillä perusteella, että he olivat läsnä olevista työntekijöistä ne, joilla oli yli puolen vuoden mittainen työsuhde. Arvelin yksittäisiä työvuoroja tai lyhyttä sijaisuutta tekevien työntekijöiden olevan vaikea vastata pitkän aikavälin tavoitteiden asettamisen ja arvioinnin kysymyksiin. Myöhemmin pyysin vielä palauttamatta jättäneitä palauttamaan haastattelulomakkeen.

3.3 Aineiston analysointimenetelmät

Päädyin analysoimaan molempia aineistoja aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Lomakehaastattelu ei ollut aineistolähtöinen, sillä teemat valitsin ryhmähaastatteluiden tulosten pohjalta. Tässä tapauksessa kyse ei myöskään ollut teorialähtöisestä analyysistä, sillä lomake ei pohjautunut teoriaan, vaan edellisten haastatteluiden teemoihin. Teorialähtöisessä analyysissä kysymykset perustuvat ennalta valittuun teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116–117.)

Oppiakseni tuntemaan kerätyn aineiston kuuntelin haastatteluiden nauhoitukset useaan kertaan ja luin litteroidut haastattelut tutustuen niiden sisältöihin. Luin kirjalliset vastaukset useaan kertaan pohdiskellen ennen kuin aloin indeksoida tietoa (Mason 2002, 159.)

Kuuntelin ja litteroin haastattelut, perehdyin niiden sisältöihin, etsin pelkistettyjä ilmauksia, seurasin toistuvia asioita ja teemoja, etsin samankaltaisuuksia ja jä-

sentelin ilmaukset pääluokkien alle (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–115; Hirsjärvi & Hurme 2009, 138–156; Mason 2002, 147–172.) Aineiston analysoinnissa pyrin induktiiviseen sisällön analyysiin. Päätin analysoida näkyviä ilmaisuja tulkitsematta ja etsimättä piilossa olevia viestejä. Pelkistin aineistoa kokoamalla näkyviä ilmaisuja, jotka näyttävät kuuluvan yhteen. Pelkistämisen perustana käytin niitä ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimustehtävän mukaiseen kysymykseen. Pelkistämässä pyrin säilyttämään aineistossa olevat ilmaisut alkuperäisessä muodossaan ja kokosin niitä listoiksi. Listojen samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistin samaan kategoriaan ja annoin kategorioille niitä hyvin kuvaavat nimet. Yhdistelin kategorioita yläkategorioiden alle ja nimesin yläkategoriat. Kategorioiden luomisessa käytin deduktiivista päättelyä. Deduktiivisella päättelyllä tarkoitan sitä, että käytin itselleni jo aiemmin tuttuja käsitteitä (Kyngäs & Vanhanen, 1999.)

Toisessa osiossa analysoin lomakehaastatteluiden tuloksia samoilla menetelmillä kuin teemaryhmähaastatteluiden tuloksia. Aluksi käytin kysymyskohtaista luettelointia, josta sitten sijoittelin ilmaisuja pääluokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–115; Hirsjärvi & Hurme 2009, 138–156; Maston 2002, 147–172.) Yhdistelin pääluokkia yläkategorioiden alle, joille annoin kuvaavat nimet (Kyngäs & Vanhanen, 1999).

Huomattuani luokissa huomattavan yhdenmukaisuuden ryhmähaastatteluiden aineiston luokittelun kanssa ja kokeilin käyttää samoja kategorioita. Havaitsin saman jaottelun olevan erittäin sopiva tutkimuksen molempien osioiden tulosten kohdalla.

4. KESKEISET KÄSITTEET

4.1 Huostaanotto

Huostaanotto nähdään tässä kehittämistyössä lapsen kohdistuvana päätöksenä tilanteessa, jossa lapsen hyvinvointi on vaarantunut. Huostaanottopäätös tehdään lapsen edun toteutumiseksi kun kaikki muut keinot on todettu riittämättömiksi, tai muita keinoja ei ole käytettävissä. Huostaanotossa vastuulapsen hoidosta ja hyvinvoinnista siirtyy viranomaisille. (Lastensuojelulaki 2007.)

4.2 Lapsen sijoittaminen lastenkotiin

Lapsen sijoittamisella lastenkotiin ymmärretään tässä kehittämistyössä lastenkodille siirtynyt vastuu lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja hyvinvoinnista. Lastenkotisijoitus on toimi, jolla pyritään suojelemaan lasta häneen kohdistuvalta vaaralta. Lapsen sijoittaminen lastenkotiin on sosiaalityön ammatillinen interventio, jolla pyritään muutokseen (Raunio 2009a, 58–61). Vaikeissa tilanteissa tehdyn intervention tapahtuessa on erityisen tärkeää tarkastella toiminnan eettisyyttä (Raunio 2009a, 90–92). Eettisyyden tarkasteleminen on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa itsemääräämisoikeutta on rajoitettu (Raunio 2009a, 207). Tässä tapauksessa intervention seurauksena on lapsen asuminen ammatillisen hoito- ja kasvatustyön ympäristössä. Tällöin samat eettiset periaatteet ovat edelleen merkittäviä. Laitossijoituksessa tapahtuvan toiminnan kohdalla on olennaista seurata eettisten arvojen toteutumista. Ammatillaisen on työssään keskityttävä asiakkaansa ja häntä ympäröivän yhteisön vahvuuksien löytämiseen ja kohdattava asiakas kokonaisvaltaisesti (Raunio 2009a, 93). Tässä kehittämistyössä on tärkeää että nämä periaatteet toteutuvat, vaikka toimintaan otetaan mukaan mittari, joka mittaa lapsen tilannetta pisteyttävästi.

4.3 Hoito- ja kasvatustyö

Hoito- ja kasvatustyöllä käsitetään Malmin pienkodeissa lastenkodin lapsiin kohdistuvaa ammatillisesti suunniteltua, ohjattua, toteutettua ja arvioitua toimintaa, jonka tavoitteena on lapsen edun mukainen kasvaminen lastenkodissa. Hoito- ja kasvatustyö on vakiintunut termi. Yksilökohtaisen työn merkittävimpana ohjaavana tekijänä käytetään hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Hoito- ja kasvatustyön tarkempi sisältö ja ohjeistus on määritelty kasvatusvastuumallissa. Tämä tarkoittaa sitä, että kasvatusvastuumalli ohjaa tehtävää työtä. Hoito- ja kasvatustyön edellytetään noudattavan kasvatusvastuumallin periaatteita ja käytäntöjä. (Häyrynen 2011.)

Tässä kehittämistyössä keskitytään arvioimaan SDQ-kyselyä arvioinnin välineenä. Arvioinnin kohteena on toteutettu hoito- ja kasvatustyö. Arvioinnissa olennaista on selvittää, miten asetettuja tavoitteita on saavutettu (Boulmetis & Dutwin 2005, 4–6). Jotta voidaan arvioida työtä tapauskohtaisesti, tulee tietää, mitä on tehty (Borg, Högnabba ym. 2008, 13–14.) Edellisistä johtuen SDQ-kyselyn käyttö arviointivälineenä edellyttää hoito- ja kasvatustyön suunnittelun ja toteutumisen hyvää dokumentointia.

4.4 Kasvatusvastuumalli

Kasvatusvastuumalliksi kutsutaan Malmin pienkodeissa rakennettua prosessikuvausta ja ohjeistusta. Kasvatusvastuumalli sisältää yksityiskohtaiset kuvaukset lapsen sisääntulovaiheesta lastenkodissa asumiseen ja itsenäistymiseen tai lähtemiseen lastenkodista johonkin muuhun paikkaan. Kasvatusvastuumalli on rakennettu koko henkilöstön yhteistyönä ja sen kokoamisessa merkittävän panoksen on antanut Mirka Häyrynen, jonka ylemmän ammattikorkeakoulun opinäytetyö käsittelee kasvatusvastuumallia ja vaikuttavuuden arviointia. (Häyrynen 2011.)

Kasvatusvastuumalli sisältää kasvatustyön prosessin kuvaukset jaettuna kolmeen vaiheeseen: Tulovaihe, asuminen lastenkodissa ja itsenäistymis- tai läh-

tövaihe. Lapsen sijoitus lastenkotiin nähdään prosessina, jossa hoito- ja kasvatustyö on lastenkodin työntekijöiden toiminnan ydin.

Kasvatusvastuumalli löytyy Malmin pienkotien verkkoasemalta ja se on työntekijöiden käytössä oleva esitysohjelmalla laadittu työn kuvaaja ja määrittäjä. Alla kasvatusvastuumallin prosessin kuvausta ja ohjeistusta esittävä otsikkosivu (Häyrynen 2011.)

4.5 Strengths and difficulties questionnaire (SDQ)

The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), Vahvuudet ja vaikeudet -kyselylomake, on tutkijoiden, klinikoiden ja kasvattajien käyttöön tarkoitettu käyttäytymistä kuvantava kysely, jota on käytetty tutkimuksissa, lastenpsykiatriassa, kouluissa ja monissa muissa erilaisissa lasten ja nuorten kanssa toimivissa instituutioissa ympäri maailmaa. Kysely on lyhyt ja helppokäyttöinen menetelmä 4–16-vuotiaiden lasten ja nuorten sosiaalisen elämän, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmien kartoittamiseen (sdqinfo i.a.). Kysely on yksi maail-

man laajimmin käytetyistä lasten ja nuorten mielenterveyden tutkimuksen välineistä, joka on helppo käyttää ja tulkita (Vostanis 2006). Kyselyä on käytetty myös lasten hyvinvoinnin ja hyvinvointipalveluiden vaikutusten mittaamisessa (Goodman 2009). Useimmiten kyselyä on käytetty laajoja aineistoissa koskevissa tutkimuksissa, joissa on käytetty myös vertailuaineistoa tai muita tutkimusvälineitä (sdqinfo i.a.).

Kehittämistyössä koekäytetään validoitua SDQ-kyselyä, jonka aiempi kokeilu Suomessa on osoittanut, että vastausten jakauma on lähes sama kuin muualla maailmassa. Väline on Koskelaisen (2008, 65–66) koulumaailmaa koskevassa tutkimuksessa osoittautunut luotettavaksi. Malmin pienkotien Jäkäläpolun yksikössä kyselyä sovelletaan koeluonteisesti uuteen käyttötarkoitukseen. Tarkoituksena on kartoittaa SDQ-kyselyä kokeilleiden työryhmien jäsenten näkemyksiä kyselyn käyttömahdollisuuksista. Kysely on ensimmäistä kertaa käytössä lastenkodin sisäisenä välineenä ja yksilökohtaisessa työssä, eikä sen soveltamisesta kasvatustyön ammattilaisten itse käyttämänä välineenä ole aiempaa tietoa.

Kyselyyn vastaa lapsi itse, hänen vanhempansa ja hoitaja tai opettaja. Kyselyn etusivu sisältää 25 yksinkertaista kysymystä viideltä elämän eri osa-alueelta. Kääntöpuolella on tarkentavia kysymyksiä siitä, miten syvästi vastaaja kokee aiempien kysymysten asioiden vaikuttavan kyseisen henkilön elämään ja miten pitkään tätä on kestänyt.

Kysely mittaa lapsen ongelmia tunne-elämän, käyttäytymisen, hyperaktiivisuuden ja toverisuhteiden alueilla sekä prososiaalisia taitoja. Kyselyn tuloksena saadaan tietoa lapsen vahvuuksista ja heikkouksista. Tuloksena syntyy pisteytys edellä mainittujen elämän osa-alueiden vahvuuksista ja heikkouksista. Kysely ei anna tulokseksi diagnoosia, vaikka sen tulosten on todettukin korreloivan erittäin suuresti psyykkisten ongelmien kanssa (Goodman 2009). Kyselyn käyttö diagnosoinnin apuvälineenä edellyttää arvioijaa, jolla on pätevyys ja toimivalta diagnoosien tekemiseen.

Leicesterin yliopiston professori Panos Vostanis näkee SDQ-kyselyn olevan hyvä seurantaväline erilaisten interventioiden, ja tukitoimintojen vaikutusten arvioinnissa (Vostanis 2006, 2). Myös kyselyn omilla internetsivuilla kerrotaan kyselyä voitavan käyttää interventiota mittaamaan tilannetta ennen ja jälkeen intervention esimerkiksi erityiskouluissa (sdqinfo i.a.)

Laitoshoidon sisällä tapahtuu ammatillista hoito- ja kasvatustyötä, joka voidaan nähdä moniosaisena interventiona lapsen kasvun ja kehittymisen tukemiseksi. Toiminnan suunnittelussa pyritään huomioimaan lapsen yksilökohtainen tarve. Tavoitteet ja työmenetelmät kuvataan hoito- ja kasvatussuunnitelmassa. Tässä työssä kokeillaan SDQ -kyselyn käyttöä hoito- ja kasvatustyön arvioinnin välineenä.

4.6 Hyvinvointi

Hyvinvointi voidaan nähdä fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena tasapainona ja tyytyväisyyden ja onnellisuuden kokemuksena (Philips 2006, 6-7). Tässä kehittämistyössä on hyvinvoinnin käsitettä kavennettu vaikeuksien puuttumiseksi tai vahvuudeksi viidellä elämän osa-alueella. SDQ -kyselyn ollessa kehittämistyön keskeisin tekijä hyvinvointia mittaavaksi tekijäksi jää lapsen elämää haittaavien oireiden esiintyvyys tai esiintymättömyys mitatuilla elämän osa-alueilla. Näillä osa-alueilla ongelmien läsnäolo on voi olla esteenä hyvinvoinnille ja siksi ongelmien havaitseminen on hyvinvoinnin kannalta merkittävää. Hyvinvointi ei kokonaisuudessaan kuitenkaan ole mitattavissa lyhyellä kyselyllä, joka tuottaa tulokseksi viisi pistearvoa. Asiakkaan arvioiminen teknisellä välineellä voi lisätä ongelmanratkaisukeskeistä lähestymistapaa. Teknisrationaalisesta ja ongelmanratkaisukeskeisestä lähestymisnäkökulma tuo riskin ammatillisen osaamisen kaventumisesta (Karvonen-Niinikoski 2010, 250).

SDQ-kysely mittaa kyseisten viiden elämän osa-alueen oireita. Lapsen oletetaan voivan hyvin tai kohtalaisen hyvin, kun näillä osa-alueilla ei esiinny oireita tai ne ovat vähäisiä. Kyselyn toinen osa mittaa mahdollisten ongelmien vaiku-

tusta lapsen elämään ja auttaa näin ymmärtämään yksilöllistä kokemusta ongelmien syvyydestä.

4.7 Työn arviointi ja vaikuttavuus

Lastenkodin hoidon ja kasvatuksen arviointi on lastensuojelun eettinen velvollisuus (Rousu 2007, 25). Arviointi on kuitenkin sosiaalialalla hyvin monin tavoin ymmärretty ja käsitetty käsite. Sosiaali- ja lastensuojelutyön kentällä on hyvin moninaisia käsityksiä siitä mitä arvioidaan ja millä tavoin (Rousu 2007, 134–138; Rajavaara 2007, 45–50.) Tästä johtuen on tärkeää määritellä arvioinnin kohde ja siinä käytettävät välineet.

Tässä kehittämistyössä työn arvioinnilla ymmärrän työssä tapahtuvien asioiden, muutosten, tilanteiden ja toimintojen yhteisen analysoinnin. Työn arvioinnissa hyödynnetään asiakkaasta, työntekijöiden toiminnasta, ympäristöstä sekä erilaisista arviointi- ja raportointivälineistä saatavaa tietoa. Arvioitava kohde on hoito- ja kasvatustyö ja siinä yhtenä välineenä kokeillaan SDQ-kyselyä, jonka avulla saadaan tietoa työn kohteessa tapahtuvista muutoksista. Hoito- ja kasvatustyötä voidaan tarkastella suhteessa lapsen tilanteen kehittymiseen, kun lapsen hyvinvoinnista saadaan tietoa tulovaiheessa, lastenkodissa asumisen aikana ja lähtiessä. Tieto lapsen hyvinvoinnista auttaa arvioimaan resurssien ja interventioiden käyttöä yksikkötasolla.

Työn arviointia tapahtuu jatkuvasti useissa eri foorumeissa, kuten työryhmäkouksissa, asiakasneuvotteluissa, työnohjauksissa, kehittämiskeskusteluissa ja dokumentoitaessa sekä suunniteltaessa työtä. Tieto lapsen hyvinvoinnista on hyödyllistä myös tällaisessa arkitason arvioinnissa. Varsinainen jäsenelty työn arviointi tapahtuu kuitenkin hoito- ja kasvatustyöneuvotteluiden yhteydessä. Neuvotteluissa kokoontuvat sosiaalityöntekijä, lapsi, lapsen vanhemmat ja lastenkodin työntekijä. Neuvottelun tarkoituksena on arvioida toteutunutta hoitoa ja kasvatusta, sekä suunnitella tulevaa. Työn arvioinnissa voidaan pyrkiä myös arvioimaan jotakin työn vaikutuksista, mutta tavoitteena ei ole todistaa vaikuttavuutta.

Työn arvioinnin erona vaikuttavuuden arviointiin näen sen, että vaikuttavuuden arvioiminen on monimutkaisempi prosessi, johon tarvitaan tutkimuksellista osaamista ja laajempaa arviointiosaamista. Vaikuttavuuden arvioimisessa pyritään löytämään todisteita siitä, mikä tehdyssä toiminnassa vaikuttaa työn kohteeseen ja luomaan teorioita siitä. Sosiaalialan vaikuttavuuden ilmiöihin päästään kun halutaan tarkastella työsuorituksen vaikutuskykyä ja sitä, miten suoritus voidaan toteuttaa käytettävissä olevilla resursseilla (Rajavaara 2007, 19–20). Vaikuttavuus voidaan nähdä myös realistisen arvioinnin lopputuloksena, kun pystytään ymmärtämään, miten suunniteltu toiminta voisi vaikuttaa; nähdään, mitä tekijöitä voidaan tarkkailla prosessin aikana ja mitä mahdollisesti voi tapahtua tarkkailtavien asioiden lisäksi; ymmärretään vaikutusmekanismi ja tapahtumien konteksti sekä voidaan tarkastella prosessin lopputulosta (Pawson & Tilley 1997, 214–219).

5 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA

5.1 Toimintaympäristö

5.1.1 Osana sosiaaliviraston arviointityötä

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto on pyrkinyt kehittämään työn arviointia viime vuosina. Vaikka vaikuttavuuden arvioinnista ja arvioivasta työotteesta innostuttiin sosiaalivirastossa jo 1980-luvulla, laadittiin vasta vuonna 2003 arvioinnin kehittämis- ja toteutussuunnitelma. Vuonna 2008 sosiaalivirasto julkaisi oppaan, jota käytettiin käymässä arviointikoulutuksessa, ja joka toimii projektin suuntaa antavana lähteenä (Borg ym. 2008). Kehittämistyön aluksi osallistuin syksyllä 2010 kahden muun pienkotien johtoryhmän jäsenen kanssa sosiaaliviraston järjestämään arviointiin liittyvään koulutukseen sekä työterveyslaitoksen järjestämään ja sosiaaliviraston kustantamaan muutospajaohjaajakoulutukseen. Näillä keinoilla sosiaalivirasto on vaikuttanut työni taustoihin.

5.1.2 Osana Malmin pienkotien kehittämistä

Malmin pienkotien kehittämistyössä voidaan nähdä postmodernin sosiaalityön piirteitä. Postmodernilla tarkoitan käytänteorioita etsivää reflektiivistä suhtautumistapaa (Karvinen–Niinikoski 2009, 145–146.) Malmin pienkodeilla on työn kehittämisessä pyritty selkiyttämään hoito- ja kasvatustyön prosessia ja sen kuvauksia. Työn jäsentämisen välineeksi on tehty ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä prosessikuvauksen visualisoituun runkoon rakennettu ”kasvatusvastuumalli” -niminen työ. Tähän malliin pyritään sisällyttämään kuvaukset työn eri osa-alueista ja toimintatavoista. Hoito- ja kasvatustyön vaikuttavuuden arviointia pyritään kehittämään ja sisällyttämään arviointi osaksi työprosessia. Prosessissa yhteisön johto on pyytänyt konsultaatiota Helsingin kaupungin sosiaaliviraston arviointipäälliköltä, joka toukokuussa 2010 pidetyssä suunnittelu-päivässä esitti kokeiltavaksi standardoitua mittaria. SDQ-kyselyn uskottiin mittarina voivan antaa tietoa lapsen hyvinvoinnista ja sen muutoksista.

Malmin pienkotien johtoryhmä laajempaan kokonaisuutena pyrkii kehittämään vaikuttavuuden arviointia ja yksikön toiminnan ohjaamista ja seurantaan. Toteuttaessani pilottikokeilua osallistuin kahden muun johtoryhmän jäsenen kanssa muutospajaohjaajakoulutukseen ja arviointityön koulutukseen. Sovelsimme muutospajaa työväliseen toiminnan kehittämiseen ja omassa ryhmässämme kokeiltu muutospajakokeilu osaltaan ohjasi pilottihankkeen jäsentymistä osaksi kokonaishanketta (Launis, Schaupp, Koli & Rauas-Huhtanen 2010). Arviointityön koulutus auttoi rakentamaan arviointia osaksi hoito- ja kasvatusprosessia.

5.1.3 Jäkäläpolun yksikkö

Jäkäläpolun yksikössä on sijoitettuna kahdeksan kouluikäistä lasta. Yksikkö muodostuu kahdesta pienkodista, joista molempiin on sijoitettu neljä lasta. Kiinteistö on paritalo Helsingin Tapanilassa. Talon puolia yhdistää käytävämainen toimistotila, jonka ovat avautuvat kotien keittiöihin. Työntekijöitä on toisessa kodissa neljä ja toisessa viisi. Lisäksi yksiköllä on esimies, joka toimii vastaavan hoitajan nimikkeellä. Toimin itse Jäkäläpolun yksikön esimiehenä. Muut työntekijät toimivat hoitajan tai ohjaajan nimikkeellä. Hoitajat ja ohjaajat työskentelevät kolmessa vuorossa. Talon yövuoron hoitaa aina yksi ihminen ja on vastuussa molemmista kodeista yöaikaan.

Pienkotiyksiköitä on yhteensä neljä ja niillä on yhteinen johtaja, erityissosiaalityöntekijä ja toimistos sihteeri.

Riitta Laakson mukaan lastenkotia toimintaympäristönä leimaa suhde kotitapaisuuden ja poikkeavuuden välillä. Kotitapaisuutena Laakso ymmärtää pyrkimystä tehdä asioita samantapaisesti kuin useimmissa kodeissa koetaan tehtävän. Toisaalta lastenkodissa pyritään kodinomaisuuteen ja mahdollisimman tavalliseen kotiin verrattavaan arkeen, eli asioita tehdään kotitapaisesti. Toisaalta kasvatusta tekevät erityisammattilaiset lapsille jotka ovat erityisen taustansa vuoksi erityisessä tilanteessa. Poikkeavuus kuitenkin on läsnä siinä, että lapsen tulevat poikkeavasta tilanteesta ja usein eivät ole tavallisen kodin lasten kaltaisia käytökseltään. Tällaisessa tilanteessa voi olla vaikea määrittää, mikä on tavallista tai tavanomaista. (Laakso 2009, 254–256.) Tällöin on myös vaikea tie-

tää, kuinka suurta huolta pitäisi kantaa lapsen tilanteesta ja missä vaiheessa tarvitaan enemmän tukitoimia.

5.1.4 Työntekijöiden suhde asiakkaisiin

Hoitajat ja ohjaajat työskentelevät lasten kanssa huolehtien arjen sujumisesta. He ovat usein vuorossa yksin oman pienkodin lasten kanssa. Vuorovaikutus perustuu arjen tilanteissa kohtaamiseen ja huolenpitoon. Työntekijöiden suhde lapsiin koetaan yhdestä merkittävimmistä tekijöistä lasten kanssa tehtävässä työssä (Laakso 2009, 171–176.) Tämä asettaa työntekijän tarkastelemaan lasta hyvin käytännönläheisesti kohtaamisten ja arjen kysymysten kautta. Tällöin tilanteesta ulkopuolelle asettuminen ja tilanteen objektiivinen tarkastelu vaikeutuu. Toisaalta työntekijät ovat tottuneet pohtimaan lasten tilannetta työryhmässä, toisen työntekijän kanssa keskusteluissa ja erilaisissa neuvotteluissa ja palavereissa (Laakso 2009, 176–180.) Tästä johtuen työntekijän on helppo erilaisen lapsesta saamansa tiedon avulla pohtia lapsen tilannetta ja tiedon suhdetta omiin havaintoihinsa. Työntekijä ja erityisesti omahoitaja käsittelee jatkuvasti lasta koskevaa tietoa ja raportoi lapsen tilanteesta päivittäin. Omahoitaja on jatkuvasti erittäin tietoinen lapsen tilanteesta ja siihen liittyvistä asioista ja siksi on lapsen tilanteen paras arvioija.

5.1.5 Asiakkaat

Lastenkodin asukkaat ovat lähtökohtaisesti joutuneet kärsimään kasvua ja kehitystä vaarantavista tekijöistä, sillä ne ovat peruste huostaanotolle. Sijoitettuna lastenkotiin väistämättä suhteet aikuisiin muuttuvat, kun kasvatusta tekee työseen vuoroissa toimivat ammattilaiset. Timo Pasasen tutkimuksessa havaittiin runsaalla puolella tutkituista lastenkotilapsista olevan siinä määrin psykiatrista oirehdintaa, että se selvästi haittasi heidän jokapäiväistä elämäänsä. Joka kolmannella lapsella esiintyi selvä ja lisäksi joka viidennellä vakavaksi arvioitu psykiatrinen häiriö. Puolella näistä lapsista häiriö oli kestänyt vuosia. (Pasanen 2001, 136.) Oli siis oletettavaa, että SDQ-kyselyn tuloksissa näkyisi myös pilottiryhmän lapsilla erilaisia haasteita. Kysely mittaa kokemusten lisäksi myös käyttäytymistekijöitä, joissa myös lastenkotilapsilla on runsaasti poikkeamia. Pasa-

sen lastenkotilapsiin keskittyneessä tutkimuksessa opettajahaastatteluun osallistuneista lapsista kolmannekselle ei esiintynyt tarkkaavaisuuden ja ylivilkkauksen ongelmia (Pasanen 2001, 149).

Toisaalta lasten hyvinvointi lastenkodissa arkitasolla merkitsee käytännön ihmissuhdetyötä ja vuorovaikutusta. Lapset joutuvat erityisen tilanteensa ja sosiaalisten taitojensa sekä tunne-elämänsä vuoksi usein tilanteisiin, joita työntekijät joutuvat selvittämään. Lasten elämän kohtaaminen lastenkotityössä tapahtuu hyvin arkisissa asioissa ja lasten kanssa työskenneltäviä työvälineitä on totuttu soveltamaan tilanteen ja henkilöiden mukaan. Tämä näyttää lastenkoteihin sijoitettujen lasten elämän toisen puolen asiakkaina, jotka tarvitsevat jatkuvaa ohjaamista ja vuorovaikutusta selviytyäkseen arjen haasteista, kuten koulunkäynnistä ja elämisestä lastenkodissa. (Laakso 2009, 159–175).

5.2. Arviointi lastensuojelun ja sosiaalityön kontekstissa

5.2.1 Lastensuojelun tutkimusta ja kehittämistä

Koko sosiaalityön kenttä on kiristyvän taloustilanteen ja hyvinvointipalvelujen kehittämistarpeiden vuoksi monien kysymysten edessä. Viimeaikoina sekä managerialistiset opit ja taloudellista rationaliteettia noudattava uusliberalistinen palvelutuotantoideologia ja -politiikka ovat määrittäneet uudelleen ammatillista liikkuma-alaa sosiaalityössä. Sosiaalityö kohtaa odotuksia sekä tehokkaasta tieteelliseen näyttöön perustuvasta tietopohjaisesta professionaalista hallinnasta, että aidosti asiakas- ja kansalaislähtöisestä hyvinvointipalvelusta. Alkuaan lääketieteelliseen ajatteluun pohjautuva evidence-based -practise on yksi tiukimmin ongelmanratkaisujattelua toteuttava malli. Medikalistisen tieteellistämisen ja tehokkuusajattelun mukainen ongelmanratkaisutapa kaventaa holistista asiakasta kuuntelevaa ja tilanteeseen paneutuvaa työtettä. (Karvinen-Niinikoski 2010, 249–250.)

Lastenkotityössä medikalistisen tieteellistämisen ja tehokkuusajattelun mukainen ongelmanratkaisutapa tuo riskin ammatillisesti etäännyvästä suhteesta lapsiin.

Kasvatustyössä kuitenkin lapsen tunteva ja häneen hyvän ihmissuhteen rakentanut hoitaja tai ohjaaja on sosiaalityön näkökulmasta merkittävin lapsen kehityksen tuki. Lapsen ongelmiin keskittyvä tarkastelu voi vaarantaa tällaisen suhteen muodostumisen.

Toisaalta lastensuojelun on vaikea kehittää toimintaansa ilman järjestelmällisesti kerättyä tietoa ja tutkimusta siitä, mikä on vaikuttavaa ja merkityksellistä työtä. Tällä hetkellä tutkimuksen ja työn kehittämisen suurena haasteena on tiedon hajanaisuus ja puute. Pekkarisen tutkimuksessa nousi esiin tarve käytäntöjen tutkimuksesta erityisesti vaikuttavuuden näkökulmasta. Myös kokemustiedon puute nähtiin suureksi haasteeksi toiminnan arvioimiselle ja kehittämiselle. (Pekkarinen 2011, 48–52.) Arviointiväline voisi toimia sekä yhtenä vaikuttavuuden mittarina, että huolen ja tuen tarpeen määrittämisen apuna. Myöhempi vaikuttavuustutkimus on paremmin mahdollista kun yhtenä arviointivälineenä käytetään luotettavaa hyvinvoinnin mittaria, jolla voidaan seurata lapsen hyvinvoinnin muutoksia huostaanoton ja sijaishuollon toteuttaman hoidon ja kasvatuksen aikana.

5.2.2 Tuen tarpeen arviointia

Sosiaalityö voidaan nähdä yhtäältä ongelmanratkaisuprosessina, joka psykososiaalisen työn keinoin pyrkii etsimään ratkaisuja asiakkaan ongelmiin ja vaikuttamaan yhteiskunnallisesti ennaltaehkäisevästi. Toisaalta sosiaalityö voidaan nähdä haastavassa tilanteessa olevan asiakkaan kärsimyksen vähentävänä ja voimavaraistavana työnä (Raunio 2009a, 58–66.) Nämä kaksi näkökulmaa kohtaavat siinä, että lastenkodin tehtävä on hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta auttaa ja tukea lasta, sekä turvata hänen hyvinvointinsa. Jotta tämä voi toteutua, on lastenkodin kyettävä ennakoimaan ja havaitsemaan lapsen hyvinvointia vaarantavia ongelmia. Toistaiseksi merkittävin keino ennakoida ongelmia on kokeneiden työntekijöiden ammattitaidosta syntyvä arviointi lapsen tilanteesta.

SDQ-kyselystä tiedetään, että se auttaa tunnistamaan psykiatrisen tuen tarpeessa olevia lapsia. Tämäntyyppisestä kartoittavasta hyödyntämistavasta on

kokemuksia Tanskassa, jossa SDQ-kyselyä on sovellettu lastenkotiympäristöön kartoittaessa sijoitettujen nuorten mielenterveysongelmia. Kysely osoitti, että sijoitetuilla lapsilla on muuta väestöä enemmän ongelmia, joita voidaan havaita SDQ-kyselyn avulla (Egelund & Lausten 2009). Tulos osoittaa, että SDQ-kyselyn avulla havaitaan ongelmia lastenkotiympäristössä asuvilla lapsilla. Vaikka tutkimus oli laaja, on sen pohjalta perusteltua olettaa, että myös pienemmissä ryhmissä voidaan erottaa yksilöitä, joiden kohdalla kannattaa ottaa yhteyttä psykiatrian palveluihin ja pyytää tarkempaa arviointia. Tällaisessa käytössä kyselyä on sovellettu muun muassa Wiltshire County Councilin tapauksessa Britanniassa, jossa kyselyä käytettiin yhtenä välineenä arvioitaessa lastensuojeluasiakkaiden tuen tarvetta (Buchanan & Ritchie 2004).

Malmin pienkodit voisi SDQ-kyselyn käytöstä, jossa pyritään löytämään erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tällainen käytötapa edellyttäisi sitä, että kyselyn tuloksia voitaisiin arvioida siihen soveltuvalla ammattitaidolla. Pilotissa havaitut ongelmat olivat monelta osin myös samantyyppisiä kuin Pasasen (2001, 81–84) lastenkotilasten psykiatrisia ongelmia kartoittavassa tutkimuksissa löydetyt, mikä lisää kyselyn uskottavuutta tuen tarpeen arviointivälineenä.

Tämän kehittämistyön yhtenä näkökulmana se, että SDQ-kyselyn esiin nostamat haasteet lapsen hyvinvoinnissa voisivat myös auttaa ennakoimaan lapsen kehitystä vaarantavia ongelmia. Esimerkiksi jatkuvat toverisuhdeongelmat ja puutteet sosiaalisissa taidoissa voivat ennakoida tulevia ongelmia. Vaikka kysely ei anna tulokseksi diagnostisia määritteitä, voi se muun tiedon tukena auttaa tunnistamaan yksilöitä, jotka ensisijaisesti tarvitsevat laitoksen ulkopuolista tukea ja arviointia ja toimia merkittävänä moniammatillisen yhteistyön aloittamisen kynnyksen ylittäjänä.

5.2.3 Saatava tieto lastensuojelun asiakkaista

Lastensuojelun dokumentointi on haasteellista arviointityön kannalta, sillä tieto on hajanaista ja tiedonkeruusta puuttuu järjestelmällisyys (Kääriäinen 2003, 32–35; Pekkarinen 2011, 72–74).

Osan lapsista kohdalla on tehty edeltävällä kaudella tutkimuksia, joiden tuloksia voidaan hyödyntää. Näitä ei kuitenkaan toteuteta vuosittain eikä saman tahon toimesta. Ei edes saman asiantuntijaryhmän puolesta. Kyse voi olla psykologisesta tai psykiatrisesta arviosta, terapeutin näkemyksestä, arviointiryhmän näkemyksestä tai jonkin muun yhteistyökumppanin lausunnosta. Saatavan tiedon hajanaisuus ja lastenkodin työntekijöiden erilainen koulutus- ja kokemustausta luo haasteen yhtenäisten toimintamallin toteuttamiseen (Laakso 2009, 261–262.)

Dokumentointi lastensuojelun asiakkaista on hyvin vaihtelevaa ja usein myös sosiaalityöntekijä vaihtuu asiakkuuden aikana (Kääriäinen 2003, 32–35). Käsitys lapsen tilanteesta muodostuu usein isosta joukosta erilaisia tekstejä ja dokumentteja. Sosiaalityöntekijöiden kirjoittamien dokumenttien keskeisenä teemanä on monesti huoli, mutta hyvinvoinnin teema ei Kääriäisen tutkimuksessa nouse esiin sosiaalityöntekijöiden kirjoituksista (Kääriäinen 2003, 87–91, 169–171). Jotta voitaisiin arvioida hoitoa ja kasvatusta, on mitattava toiminnan kohteessa tapahtuva muutos ja pyrittävä ymmärtämään sitä (Borg ym. 2008, 13). Muutoksen mittaamiseksi tarvitaan mittari, joka näyttää mikä on muuttunut.

Tässä kehittämistyössä aloitetaan SDQ-kyselyn kokeileminen dokumentointivälineenä ja mahdollisena mittarina hyvinvoinnista. SDQ-kysely mittaa lapsen vahvuuksia sekä haasteita eli asioita, joiden tiedetään muodostavan riskin tai mahdollisen voimavaran lapsen kehitykselle. Lähtökohtaisesti sijoitetut lapset ovat olleet haastavissa elämäntilanteissa ja usein kärsivät psykiatrisista ja sosiaalisista ongelmista, joten usealla heistä voidaan olettaa syntyvän tietoa oireilun kehittymisestä (Pasanen 2001, 84).

5.2.4 Lastenkotilasten hyvinvoinnin ja sen kehityksen arviointi

Lastensuojelun tarkoitus on ehkäistä lapsen ja perheen ongelmia, sekä puuttua riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. (Lastensuojelulaki 2007). Lapsen sijoittaminen laitoshoitoon on lapsen kasvun ja kehityksen vaarantumisen pysäyttävä interventio. Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on yhteiskunnan viimeinen keino lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi, silloin kun avohuollon tukitoi-

met ovat todettu riittämättömiksi tai ei ole lapsen edun mukaista jatkaa tukitoimia (Lastensuojelulaki 2007.)

Lastensuojelulaitoksen ydinkysymyksiä on lapsen hoito- ja kasvatustyö ja sen vaikutus lapsen hyvinvointiin. Hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden arvioiminen on kuitenkin haastavaa. Sijoitetuilla lapsilla on usein traumaattisia kokemuksia ja aiemmasta historiasta johtuvia kehityksellisiä vaikeuksia, joiden myöhemmät vaikutukset ovat vaikeasti ennakoitavissa. Huostaan otetut lapset elävät ja ovat eläneet poikkeuksellisessa ympäristössä, joten heidän kasvussaan ja kehityksessään on erityispiirteitä. Heidän hyvinvointinsa arviointi perustuu pääsääntöisesti eri asiantuntijoiden näkemyksiin, eikä sitä ei yleensä mitata standardoitujen mittareiden avulla. Arviointi tapahtuu useimmiten satunnaisesti ja arvioivat henkilöt vaihtuvat. Lapsen vanhempien näkemys lapsen hyvinvoinnista jää usein huomioimatta kun arviointia suorittaa asiantuntija, joka arvioi lasta tapaamisten tai dokumenttien perusteella. Tällöin on vaikea saada varmaa ja vertailtavaa tietoa kehityksestä. Jotta kasvatustyön vaikuttavuutta voidaan luotettavasti arvioida, tarvitaan lapsen hyvinvoinnin kehityksestä vertailukelpoista tietoa.

SDQ-kyselyn käyttökokeilu lastenkodissa ja kokemukset siitä ovat lähtökohta tälle kehittämistyölle. Jatkokehittäminen odottaa tämän pilottivaiheen tuloksia ja tavoitteena on ottaa soveltuva arviointiväline käyttöön laajemmin Malmin pienkodeilla kaudella 2011–2012. Tämä rajoittaa tutkimuksen arviointikohteeksi kertaluonteisen pilottikokeilun kokemukset, vaikka mielekästä olisikin tutkia pidempiaikaisia kokemuksia. Nopeaa käyttöön ottoa varten syntyi myös tarve luoda ohjekirjanen, jonka avulla neljässä eri yksikössä työskentelevät kymmenet hoitajat ja ohjaajat voivat hyödyntää kyselyä samansuuntaisesti ja näin mahdollistaa sen tulosten luotettavuuden mahdollisissa jatkotutkimuksissa.

SDQ-kysely voi soveltua myös lastenkodin lasten hyvinvoinnin mittaamiseen siksi, että se mittaa sellaisia elämänalueita joilla ovat ongelmat lisäävät nuoren syrjäytymisriskiä. Syrjäytymisellä tässä tarkoitan sivuun joutumista sosiaalisista suhteista, vaikuttamisesta ja vallankäytöstä, mahdollisuudesta osallistua työhön, kulutukseen ja yhteisölliseen toimintaan (Laine, Hyväri & Vuokila-

Oikkonen 2010, 11). Prososiaalisten taitojen puute ja toverisuhdeongelmat muodostavat riskin sosiaaliselle syrjäytymiselle, käytöshäiriöt ja hyperaktiivisuusoireet syrjäytymiselle instituutioista, kuten koululaitoksesta tai työpaikasta ja emotionaaliset oireet voivat ennakoida monipuolisesti syrjäytymisriskiä lisääviä mielenterveydellisiä ongelmia. Lapsen ja nuoren edun toteutumisen kannalta syrjäytymisen ennaltaehkäisy on merkittävä kasvatuksen ja hoidon tavoite.

Luonteeltaan SDQ-kysely on kuitenkin pisteyttävä ja antaa vain yhden näkökulman lapsen hyvinvointiin. Hyvinvoinnin arvioiminen pelkästään SDQ-kyselyn perusteella rikkoisi sosiaalialan eettistä asiakkaan kokonaisvaltaisen näkemisen periaatetta (Raunio 2009a, 93). Asiakkaan kokemus hyvinvoinnista ei ole täysin riippuvainen kyselyn mittaamista vahvuuksista ja haasteista, vaikka vaikeuksilla usein onkin yhteys hyvinvoinnin puuttumiseen. Eettisestä näkökulmasta kyselyn tuloksia tulisi tarkastella moniammatillisesti ja yhtenä osana lapsen arviointia, mikäli sitä hyödynnettäisiin lapsen kokonaisvaltaiseen arviointiin.

5.2.6 Työn arviointia

Laitosympäristössä voidaan välttää lasta suoraan uhkaavat ja vaarantavat ympäristötekijät, mutta ihmissuhteet eivät voi täysin korvata suhdetta vanhempiin. Sijoituksen vaikutusta suhteessa kotiin jäämisen mahdollisuuteen ei kuitenkaan päästä tutkimaan perinteisillä tutkimusmenetelmillä, sillä eettisistä syistä johtuen ei voida muodostaa vertailuryhmää lapsista, joita ei otettaisi vastaavassa tilanteessa huostaan. Sen sijaan voidaan tarkastella lapsen hyvinvoinnin kehittymistä sijoituksen aikana ja verrata kehitystä kasvatustavoitteisiin. Tällöin arvioinnin keskipisteeksi nousevat tehty kasvatus- ja hoitotyö, sekä lapsen hyvinvoinnin kehitys. Laitoksessa tehtävässä kehittämishankkeessa onkin mielekästä keskittyä annetun kasvatus- ja hoitotehtävän toteuttamiseen ja sen vaikutusten arvioimiseen. Osallistuin projektiin liittyen arviointityön koulutukseen, joka on toiminut työnantajani puolelta arvioinnin kehittämistä ohjaavana tekijänä. Kouluttajien kirjoittamassa kirjassa kuvataan arvioinnin perusteita seuraavasti:

Arvioinnin ja arviointitutkimuksen tehtävä on tuoda järjestelmällisyyden avulla luotettavuutta arviointitoimintaan, jota toteutetaan arvioitavan toiminnan luontaisissa puitteissa. Arviointi voidaan toteut-

taa joko arviointitutkimuksena tai muuna arviointina. Arvioinnin pitää kuitenkin aina perustua järjestelmälliseen tiedonhankintaan ja sosiaalitieteellisten menetelmien hyödyntämiseen. (Borg, ym. 2008, 7.)

Tässä kehittämistyössä kokeiltiin yhtä tiedon keräämisen välinettä, jonka oletettiin soveltuvan hyvin järjestelmälliseen tiedonhankintaan.

Vaikka tarkkaa tietoa vaikuttavuudesta on vaikea saada, on lastenkotien lain velvoittamana joka tapauksessa laadittava hoito- ja kasvatussuunnitelma vuosittain ja tarkastettava se puolivuositain. Mahdollisimman hyvän tuloksen saavuttamiseksi on arvioitava suunnitelmaa ja tehtävää työtä kriittisesti. Lapsen tilanteesta saatava tieto hyödyttää hoitajia suunnitelmaa tehtäessä. Käytännössä toimivan standardin kyselyn avulla lastenkodin kasvatustyö voi olla entistä tavoitteellisempaa ja objektiivisemmin arvioitua. Säännöllinen arviointi auttaa myös keskittämään ja kehittämään työtä kohti sen merkityksellisimpiä tekijöitä. SDQ –kysely poikkeaa Helsingin kaupungin sosiaaliviraston käyttämistä monista muista tilannekartoitusmalleista siinä, että kyselyn tekemiseen ei vaadita erillistä koulutusta. Tällöin kyselyn teettäminen on käytännössä helpompaa. Kyselyn täyttämiseen kuluu n. 15–20 minuuttia aikaa ja vastaaja vastaa itse yksinkertaisiin kysymyksiin rastittamalla soveltuvimman vaihtoehdon. Poikkeuksena lapset, jotka tarvitsevat apua kysymysten ymmärtämisessä. Esimerkiksi BAROfi –kysely perustuu puolistrukturoituun haastatteluun, jonka tekeminen on raskeampaa ja vaativampaa (Heikkilä, 2008.) Lapsen vanhempien saaminen erilliseen haastatteluun, ajan varaaminen lapsen ja vanhemman haastatteluille, ja työntekijöiden työaikasunnittelu veisi työaikaa. Tällöin jouduttaisiin priorisoidaan haastatteluiden tekeminen ohi joidenkin muiden työtehtävien. Malmin pienkotien 32 lapsen toistuvassa tilannekartoituksessa tämä vaatisi resursseja, joita ei ole käytettävissä. Useimmat haastattelumallit onkin suunniteltu sosiaalityöntekijöiden käyttöön kartoitettaessa lapsen tilannetta ensimmäistä kertaa. Vaikka SDQ – kyselyn tulokset ovat vähemmän tietoa tuottavia yksinkertaisia pistearvoja, on kyselyn helppokäyttöisyys sille etu.

SDQ – kyselyä ei tiettävästi ole aikaisemmin sovellettu lastenkodeissa Suomessa, joten sen käytöstä kyseisessä ympäristössä ei ole tutkimuksia. Koske-

laisen tutkimus kuitenkin osoittaa kyselyn olevan monikäyttöinen helposti toteutettava arviointiväline, joka soveltuu hyvin seulontaan, epidemiologiseen tutkimukseen ja kliniseen käyttöön. Vaikka kysely ei kata kaikkia oireita, kuten esimerkiksi univaikeuksia, toimii se hyvin suuntaa antavana lapsen tilanteen arviointivälineenä. Hänen oma tutkimuksensa koski kouluista kerättyä aineistoa. (Koskelainen 2008, 66-67.) Kysely on sovellettavissa hyvin erilaisiin tilanteisiin ja toimintaympäristöihin. Esimerkiksi Leicesterin yliopiston professori Panos Vostanis näkee SDQ-kyselyn olevan hyvä seurantaväline erilaisten interventioiden, ja tukitoimintojen vaikutusten arvioinnissa (Vostanis 2006, 2). Tässä tapauksessa arvioidaan ammattilaisten toteuttaman hoito- ja kasvatustyön vaikutuksia. Olennaista on kuitenkin, että SDQ-kysely toimii vain osana arviointia.

Työskenneltyäni ja vierailtuani useissa lastenkodeissa olen tullut siihen käsitykseen, että työn arvioinnin keinot ovat hyvin vaihtelevia ja perustuvat usein käytäviin keskusteluihin työryhmän tai esimiehen kanssa. Aineistoa etsiessäni en löytänyt järjestelmällisen työn arvioinnin välineitä lastenkodeista käsin tehtynä, joten kehitystyön uskon olevan merkittävää lastenkodin toiminnan vaikuttavuuden arvioinnin mahdollistamisessa. Toistaiseksi merkittävimmät mittarit vaikuttavat olevan yksiköiden käyttövuorokaudet ja taloudelliset kustannukset, sekä henkilötyötunnit, mitkä sinänsä eivät mittaa millään tavalla lastenkodin toiminnan vaikutusta yksilöihin.

Lasten kokemuksia on tutkittu haastattelututkimuksissa ja joissakin lastenkodeissa säännöllisillä kyselyillä, mutta järjestelmällinen hyvinvoinnin mittaaminen ja tulosten arvioiminen vaikuttaa vielä toistaiseksi vieraalta lastenkotimaailmassa (Pekkarinen 2011, 72). SDQ –kyselyn tuottama hyvinvointikokemuksen piste-arvo antaisi mahdollisuuden seurata hyvinvoinnin kehittymistä yleisellä tasolla. Tällöin voitaisiin arvioida huostaanoton vaikutusta hyvinvointiin ja mahdollisesti lapsen kohdalla toteutettujen interventioiden vaikutuksia hyvinvointikokemukseen.

Kyselyn avulla saatava arviointitieto voi mahdollistaa asiakkaiden osallistamisen entistä paremmin hoidon ja kasvatuksen suunnitteluun, tuottaa tietoa lasten hyvinvointikehityksestä, kehittää ja parantaa käytäntöjä, sekä antaa johdolle ja

poliittisille päättäjille eväitä päätöstentekoon resursoinnin suhteen (Borg ym. 2008, 14-15.)

5.2.7 Vaikuttavuuden arviointia

Vaikuttavuuden arviointi ei ole tämän kehittämistyön kohteena. Vaikuttavuuden arvioinnin kysymykset ovat silti läsnä, koska arviointityön kehittäminen tämän työn kautta tähtää myöhemmässä vaiheessa siihen. On siis olennaista arvioida SDQ – kyselyn soveltuvuutta arviointivälineeksi myös siitä näkökulmasta, että hyödyttääkö se mittarina myös vaikuttavuuden arviointia.

Vaikuttavuus on ollut hallinnollisessa kielessä käytössä jo vuosia ja sen mittaamista on haluttu tukea myös kunnallisessa sosiaalialan työssä (Rajavaara 2007, 14-16.) Ongelmaksi kuitenkin muodostuu vaikuttavuuden mittaamisen moniulotteinen ja vaativa tehtävä. Vaikutusmekanismien ymmärtämisessä ja toiminnan vaikutuksen arvioinnissa tarvitaan paljon erilaista tietoa, jota voidaan analysoida. Usein sosiaalialalla ei pystytä tuottamaan riittävästi oikeaa tai objektiivista tietoa vakiintuneiden käytäntöjen puuttuessa tai ei osata tulkita sitä oikein, jotta voitaisiin selkeästi osoittaa mikä on muutokseen vaikuttava tekijä (Pawson & Tilley 1997, 214-220; Rajavaara 2007, 192-193.)

Vaikuttavuuden tutkimuksen suurena haasteena on sen työläys ja kokemustiedon puute (Pekkarinen 2011, 48-50). Tämä osaltaan puoltaa kokemusta mittaavan kyselyn käyttämistä osana vaikuttavuuden arviointityötä. Tiedon järjestelmällinen kerääminen standardin mittarin avulla mahdollistaa osaltaan vaikuttavuuden tutkimista. Tämän lisäksi on merkittävää koota jo olemassa olevaa ja hoito- ja kasvatustilanteissa syntyvää tietoa (Boulmetis & Dutwin 2009, 101-106).

Malmin pienkotien kehittämistyön tavoitteena on luoda toimintamallit, joiden avulla vaikuttavuuden arviointi on myöhemmin mahdollista. Realistinen arviointi on toimintatapana yksi vaihtoehto. Realistisessa arvioinnissa pyritään ymmärtämään arvioitavaa tapahtumaa laajemmin ja huomioon ottaen mahdollisimman paljon erilaisia tekijöitä. Pawson & Tilleyn mukaan on ymmärrettävä mikä on

suunnitellun toiminnan potentiaali vaikuttaa ja ymmärrettävä vaikutusmekanismi tarkasteltavan lopputuloksen lisäksi. Lisäksi on voitava huomioida sekä mitattavat, että mahdolliset mitattavien asioiden ulkopuolelle jäävät tapahtumat ja ymmärrettävä konteksti, jossa arvioitava tapahtuma toteutuu. (Pawson & Tilley 1997, 214-219). Tästä näkökulmasta vaikuttaa siltä, että vaikuttavuuden arvioinnin edellytyksenä hyvä arviointityön osaaminen ja riittävä tiedontuotanto. SDQ –kysely voisi toimia yhtenä tiedontuottajana arvioinnissa, mutta tärkeää on käyttää myös muita tiedon keruun välineitä.

5.3 Hoito- ja kasvatustyön keskeiset tekijät

5.3.1 Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Hoito- ja kasvatussuunnitelma Malmin pienkodeilla on laitoksen tekemä asiakassuunnitelmaa täydentävä dokumentti, jonka tekemisen osallistuvat sosiaalityöntekijä, lapsi, lapsen vanhemmat ja lastenkodin edustajat. Suunnitelmaan kirjataan yhteiset näkemykset lapsen tarpeista. Niiden pohjalta asetetaan hoidon ja kasvun tavoitteet ja määritellään keinot niiden saavuttamiseksi.

Hoito ja kasvatussuunnitelman tavoitteiden toteutumista seurataan kuukausittain kirjattavassa kuukausiraportissa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tarkastetaan ja arvioidaan kahdesti vuodessa (Häyrynen 2011.)

5.3.2 Perushoito ja huolenpito

Kuntouttavan hoidon pohjana lastenkodissa järjestetään lapselle turvallinen ja lapsen perustarpeita tyydyttävä arki, joka perustuu aikuisten johdonmukaiseen ja ennakoitavaan toimintaan. Perustarpeiden tyydyttämisessä huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet. Perushoito tapahtuu kodinomaisessa ympäristössä, jossa lapsella on oma huone. Lapsi saa vaikuttaa huoneensa sisustukseen. Ruoka tarjotaan säännöllisesti ja ruokailutilanteet pyritään järjestämään mahdollisimman rauhallisiksi. Levon mahdollisuus järjestetään lapsen kehityksen ja iän mukaisten tarpeiden mukaan. Nukkumaanmenon aikaan lapsia tuetaan tarittaessa, sillä osalla lapsista on rauhoittumisvaikeuksia taustakokemuksistaan johtuen.

Hygieniasta ja vaatetuksesta huolehdittaessa kiinnitetään huomiota myös hoidon antamiseen ja lapsen toiveisiin vaatetuksen suhteen.

Lapsen arjen hallinnassa on tukena viikko- ja päiväohjelmat, joiden sisältö luodaan ikätaso ja yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Lapsen toimintaa ohjataan myös palkitsemisen ja seuraamusten toteuttamisen kautta. Seuraamukset ovat inhimillisiä ja lapsen tilanteen huomioivia. Seuraamukset eivät vaikuta lapsen perustarpeiden toteutumiseen ja syntyneet kokemukset käsitellään lapsen kanssa. Lapsia ohjataan ja heidän toimintaansa seurataan lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Lapsen yksilölliset tarpeet pyritään tunnistamaan ja hänet pyritään kohtaamaan tunnetasolla (Häyrynen 2011)

5.3.3 Kuntouttava hoito

Kuntouttavan hoidon tavoitteena on mahdollistaa lapsen kotiin palaaminen työskentelemällä lapsen psyykkisen, fyysisen, sosiaalisen ja pedagogisen hyvinvoinnin kohentumiseksi. Kuntouttavassa hoito tapahtuu yhteistyössä perheen ja muun verkoston kanssa (Häyrynen 2011.)

Kuntouttavassa hoidossa on tärkeää oppia ymmärtämään niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen elämässä. Hoitavien aikuisten tulee olla läsnä ja auttaa tilanteissa, joissa lapsi ei hallitse omia tunnetilojansa. lapsessa voi tapahtua eheytymistä, kun hän kokee, että aikuiset eivät hylkää ja kestävät hänen tunnekokemuksensa läsnäolon ja hyväksyvät hänet myös tunteenilmauksien jälkeen. Kuntouttava työote sisältää yhteistyön tekemisen eri toimijoiden kanssa (Häyrynen 2011.)

5.3.4 Omahoitajuus

Omahoitajuus on suhde lapsen ja häntä erityisesti hoitavan ja kasvattavan aikuisen välillä. Omahoitajuus antaa mahdollisuuden tarjota lapselle korvaavia kokemuksia. Vuorovaikutuksessa sanoitetaan lapselle asioita ja autetaan lasta jäsentämään asioita. Omahoitajuussuhteessa tapahtuvat korjaavat kokemukset voivat synnyttää tai lisätä luottamusta ympäristöä ja muita ihmisiä kohtaan.

Omahoitajuus on myös kiintymyssuhde, jossa aikuinen tarjoaa huolenpitoa, turvallisuutta, luotettavuutta ja jatkuvuutta. Omahoitajuudessa korostuvat positiivisen palautteen antaminen ja voimavarakeskeisyys. Omahoitajasuhde perustuu kiintymyssuhdeteorioihin (Häyrynen 2011.)

Omahoitaja on myös lapsen asioiden hoitaja ja välittäjä, sekä lapsen arjen suunnittelija ja lapsen edustaja. Omahoitajan tulee kuulla lapsen kokemusta ja välittää sitä lastenkodin yhteisissä suunnittelu- ja arviointitilanteissa. Omahoitaja toimii lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelman vastuusuunnittelijana. Hän huolehtii lapsen asioiden järjestymisestä suhteessa yhteiskunnan muihin toimijoihin, kuten lapsen sosiaalityöntekijään, kouluun, terveydenhuoltoon ja harrastusryhmiin. Omahoitajuutta tuetaan koulutuksellisesti ja talon sisäisissä foorumeissa, kuten työnohjauksessa, työryhmäkokouksissa ja työpaikkakokouksissa. Omahoitajan vastuulla on keskustella esimiehensä kanssa omahoitajuuden ajankohtaisista kysymyksistä, jotta hän pääsee refleктоimaan omahoitajuutensa kysymyksiä ammatillisesti (Häyrynen 2011.)

5.3.5 Perheiden kanssa tehtävä työ

Perheiden kanssa tehtävä työ on tavoitteellinen ja suunnitelmallinen työmuoto lapsen kehityksen tukemiseksi. Perheiden kanssa tehtävän työn avulla pyritään saamaan lapsen kasvun ja kehityksen kannalta merkittävää vanhemmuutta niin paljon kuin on kokonaistilanteen huomioiden mahdollista. Perheiden kanssa tehtävässä työssä ovat keskeisimpinä toimijoina lapsen omahoitaja ja Malmin pienkotien erityissosiaalityöntekijä. Perheiden kanssa tehtävässä työssä pyritään tukemaan lapsen yhteydenpitoa lähiomaisiinsa ja heidän välistä vuorovaikutusta. Perheiden kanssa tehtävää työtä toteutetaan kaikissa tilanteissa, joissa olla kontaktissa lapsen omaisiin. Lisäksi järjestetään tilanteen mukaan perhetaapaamisia. Omaisille pyritään antamaan tietoa lapsesta antaen omaisille mahdollisuuksia vaikuttaa lapsen elämän erilaisiin tapahtumiin, ratkaisuihin ja arkisten asioiden hoitamiseen. Perheiden kanssa tehtävässä työssä lapsen ja vanhempien suhteen kehittymistä ja keskinäistä ymmärrystä pyritään tukemaan. Vanhemmille lähetetään tai annetaan myös lapsen tilanteen kehittymistä seuraava

kuukausiraportti, joka mahdollistaa lapsen tilanteen tasalla pysymisen (Häyrynen 2011.)

Perheiden kanssa tehtävään työhön on toimintamalliksi myös vakiintunut vuosittain toteutettava perheleiri. Perheleiri mahdollistaa vanhempien välisiä ohjattuja vertaiskeskusteluja ja vuorovaikutusta omahoitajan kanssa lastenkodin ulkopuolella tapahtuvassa ympäristössä (Häyrynen 2011.)

5.4 SDQ -kyselyn taustaa

The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), Vahvuudet ja vaikeudet -kyselylomake, on lastenpsykiatriassa, kouluissa ja muissa lasten ja nuorten kanssa toimivissa instituutioissa ympäri maailmaa käytössä oleva lyhyt ja helpokäyttöinen menetelmä 4–16-vuotiaiden lasten ja nuorten tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmien kartoittamiseen. Kysely soveltuu välineenä monipuolisesti kliniseen arviointiin, interventioden tulosten arviointiin ja epidemiologiseen, geneettiseen, sosiaaliseen, kliniseen, sekä kasvatukselliseen tutkimukseen (sdqinfo i.a.).

Kyselyyn vastaa lapsi itse, hänen vanhempansa ja hoitaja tai opettaja. Kyselyn etusivu sisältää 25 yksinkertaista kysymystä viideltä elämän eri osa-alueelta. Kääntöpuolella on tarkentavia kysymyksiä siitä miten syvästi vastaaja kokee aiempien kysymysten asioiden vaikuttavan kyseisen henkilön elämään ja miten pitkään tätä on kestänyt.

Kysely antaa tulokseksi yksinkertaisen pistearvon viidellä elämän osa-alueella, jota, voidaan verrata koko väestön normaalijakaumaan. Osa-alueet ovat emotionaaliset oireet, käytöshäiriöoireet, hyperaktiivisuusoireet, toverisuhdeongelmat ja prososiaaliset taidot. Tulos mittaa miten paljon lapsen vastaukset poikkeavat normaalijakaumasta. Tämän lisäksi kääntöpuolen kysymykset vastaavat suoraan vastaajien kokemuksiin tunnetilojen, keskittymisen, käyttäytymisen ja muiden ihmisten kanssa toimeen tulemisen haasteista. Nämä vastaukset kerto-

vat kuinka ongelmallisena lapsi ja muut aikuiset kokevat hänen elämänsä osa-alueiden ongelmat. (sdqinfo i.a.)

Kyselystä saatavan tiedon avulla voidaan nähdä lapsen hyvinvointitilanne huomioiden sekä hänen omaa, että vanhempien ja opettajan, hoitajan tai muun ammatillisen henkilön kokemusta. Tieto lapsen hyvinvoinnista auttaa arvioimaan hänen hoidollisia tarpeitaan.

Merja Koskelainen on väitöskirjatutkimuksessaan todennut SDQ -kyselyn soveltuvan käytettäväksi myös Suomessa seulontaan, epidemiologiseen tutkimukseen ja kliiniseen käyttöön (Koskelainen 2008.) Kyselyn kehittäjä Robert Goodman näkee kyselyä voitavan käyttää myös yhteisöissä lapsen hyvinvoinnin tai lapsen saaminen kliinisten palveluiden vaikutusten mittaamisessa (Goodman 2009).

Yhdysvaltalainen NCTSN (The National Child Traumatic Stress Network) akateeminen ja yhteisöpohjainen palvelukeskus on julkaissut SDQ –kyselyn käytettävyysraportin, joissa todetaan, että kysely korreloi merkittävästi muiden lapsille ja nuorille suunnattujen kyselyiden kanssa. Testitulokset osoittavat kyselyn olevan luotettava myös alkuperäistä kohderyhmää nuoremmilla, eli kahdeksanvuotiailla lapsilla. Raportti perustuu lukuisista kansainvälisistä tutkimuksista kerättyihin tietoihin (Strengths and Difficulties Questionnaire-Child Report i.a.).

SDQ-kyselyä on käytetty myös monissa muissa tarkoituksissa. Esimerkiksi Britanniassa Barnado's and wildshire county council on käyttänyt kyselyä lasten hyvinvoinnin arvioinnissa ja palvelun tarpeiden priorisoinnissa (Buchanan & Ritchie 2004). Tanskassa kansallisen sosiaalityön kehittämiskeskus The national Centre for Social Research) käytti kyselyä sijoitettujen lasten mielenterveysongelmien kartoittamisessa (Egelund & Lausten 2009.) Australiassa kyselyä on käytetty lapsenlapsiaan kasvattavien isovanhempien psyykkisen hyvinvoinnin ja lapsen oireilun välisen suhteen tutkimisessa (Dunne & Kettler 2008.)

Kyselyn ollessa luotettava ja helppokäyttöinen vahvuuksia ja vaikeuksia mittaava väline, se soveltuu monenlaiseen käyttöön mitattaessa lapsen elämän kes-

keisiä osa-alueita ja niissä esiintyvien haasteiden häiritsevyyttä. Professori Vostaniksen näkemyksen mukaan sitä voi käyttää myös palveluiden ja hoidon vaikutusten arviointiin (Vostanis 2006).

Tässä kehittämistyössä SDQ-kyselyä sovelletaan sille vieraaseen ympäristöön. Perinteisesti pisteyttävä arviointi on kuulunut enemmän terveydenhuollon ja tutkimuksen piiriin. Lastenkodeissa on totuttu vuorovaikutteiseen arkilähtöiseen keskusteluun lapsen tilanteen arvioinnissa (Rousu 2009, 135). Analyttisemmän arviointitiedon toistaiseksi on tuottanut jokin ulkopuolinen taho, kuten psykologi, psykiatri tai jokin sairaanhoidon yksikkö. Usein olen kuitenkin kuullut yhteistyöneuvotteluissa sairaanhoidon tai psykologian edustajan kertovan, että lapsen paras tuntemus on hänen arkiympäristössään työskentelevillä hoitajilla ja ohjajilla.

Kehittämistyö asettaa hiljaisen arkitiedon osaajat tarkastelemaan pisteyttävää arviointivälinettä ja selvittää miten sosiaalisen työn ammattilaiset näkevät voitavan hyödyntää tällaista tietoa oman ymmärryksensä rinnalla. Kysely mittaa samoja teemoja, joita työntekijät muutenkin seuraavat arkityössä. Levottomuus, toverisuhdeongelmat, tunne-elämän vaihtelut, käytöshäiriöt ja sosiaaliset taidot ovat usein läsnä arjen ohjaamisen haasteina. Kehittämistyö osaltaan selvittää voiko faktinen pisteyttävä arviointiväline tuoda lastensuojelun subjektiiviseen arviointiin jotakin uutta ja hyödyllistä.

6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI

6.1. Pilottikokeilun toteuttaminen

Projektin pohjana toimi pilottikokeilu SDQ-kyselyn käyttämisestä. Kokeilu suoritettiin vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa esittelin työväliseen henkilöstölle 8.12.2010 pidetyssä työpaikkakokouksessa ja 4.1.2011 pidetyssä Jäkäläpolun yksikön henkilöstön työyhteisön kehittämispäivässä. Työpaikkakokouksessa esittelin itse projektia ja kehittämispäivässä kyselyä ja vaikuttavuuden arviointia esitteli Helsingin kaupungin sosiaaliviraston arviointipäällikkö Petteri Paasio.

Toisessa vaiheessa SDQ -kysely tehtiin asiakkaille, heidän vanhemmilleen ja omahoitajille mahdollisuuksien mukaan ja näin kerättiin käyttökokemuksia. Monistin kyselylomakkeet valmiiksi asiakaskohtaisesti ja vastausten saamisen jälkeen syötin tulokset Excel-taulukkoon, joka antoi tulokset asiakkaan hyvinvoinnista. Tuloksia käsiteltiin työryhmien yhteisessä kokouksessa. Kokouksessa käytiin keskustelu siitä, miltä kunkin lapsen hyvinvointi vaikuttaa tällä hetkellä kyselyn tulosten ja omien kokemusten valossa. Lapsikohtaisesti tähän käytettiin aikaa viidestätoista minuutista yli puoleen tuntiin.

Asiakkaille kyselyn teettivät hoitajat, useimmissa tapauksissa omahoitaja. kolmessa tapauksessa lapselle annettiin lomake täytettäväksi ja työntekijä oli tavoitettavissa joko samassa huoneessa tai äänenkantaman sisällä huoneistossa. Yhdessä tapauksessa fyysinen vamma ja kahdessa kehityksen häiriötekijä estivät itse lomakkeen täyttämisen, jolloin hoitaja tai ohjaaja kysyi kysymykset suullisesti ja merkitsi lomakkeeseen.

Vanhemmille lomake, joko lähetettiin postitse, tai annettiin tapaamisen yhteydessä. Lomakkeen mukana annettiin palautuskuori, mikäli vanhempi ei täyttänyt sitä tapaamisen jälkeen tai yhteydessä. Yhdessä tapauksessa kysymykset esitettiin puhelimitse ja kirjattiin ylös, koska vanhemman ei arveltu toimittavan tai täyttävän itse lomaketta, eikä lomaketta ollut annettu täytettäväksi tapaamisen yhteydessä.

6.2 Haastattelututkimus

Kehitystyön Kolmannessa vaiheessa Jäkäläpolun omahoitajille toteutettiin teemaryhmähaastattelu aiheena käyttökokemukset. Haastattelu nauhoitettiin ja analysoin keskustelut aluksi saadakseni tarkennusta seuraavan vaiheen kysymysten asetteluun. Myöhemmin litteroin ja analysoin nauhoitukset tarkemmin hyödyntääkseni niitä tutkimusraportin ja käyttöohjekirjasen kirjoittamisessa. Neljännessä vaiheessa ryhmän jäsenet vastasivat lomakehaastatteluun.

Näiden vaiheiden jälkeen analysoin projektin tutkimuksellisen osion tuloksia ja kirjoitin ohjekirjasen, jonka avulla voidaan kyselyä käyttää kaikissa neljässä yksikössä samansuuntaisesti.

Hoitajien ja ohjaajien kahdesta haastattelusta syntyi 17 sivua litteroitua tekstiä 1,5 rivivälillä ja kahden sentin marginaaleilla. Kuusi lomakehaastatteluun osallistunutta työntekijää palauttivat kaikki nelisivuisen haastattelulomakkeen. SDQ-kysely, jonka vastausten käytön perusteella hoitajat ja ohjaajat vastasivat haastatteluihin, toteutettiin lastenkodin kaikille kahdeksalle asukkaalle. Heidän vanhemmistaan kuusi vastasi kyselyyn. Kaikkien lasten kohdalla hoitaja tai ohjaaja täytti myös SDQ-kyselyn.

Jo teemaryhmähaastatteluiden aikana huomasin, että tutkimukseni ei tule vastaamaan arvioinnin ja vaikuttavuuden kysymyksiin, sillä keskustelu siirtyi kyselyn käytännön soveltamiseen. Tästä johtuen kysyin lomakehaastattelussa vielä tarkemmin näkemyksistä kyselyn soveltuvuudesta arviointiin.

7 AINEISTON ANALYYSI

Saatua aineistoa analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Annoin pääotsikoiden nousta aineistosta löytyvien toistuvien elementtien kautta. Tutkimuksellisen osion ensimmäisessä vaiheessa analysoin teemaryhmähaastattelua aineistolähtöisesti. Kuuntelin ja litteroin haastattelut, perehdyin niiden sisältöihin, etsin pelkistettyjä ilmauksia, seurasin toistuvia asioita ja teemoja, etsin samankaltaisuuksia ja jäsentelin ilmaukset pääluokkien alle. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110-115; Hirsjärvi & Hurme 2009, 138-156.)

Työryhmät keskittyivät asiakasprosessiin ja SDQ-kyselyn konkreettiseen käyttöön, vaikka yritin johdatella vastaajia myös pohtimaan arvioinnin kysymyksiä. Lastenkodin työntekijät ovat arkityössään jatkuvasti vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja kohtaavat elämän haasteellisia puolia käytännön tilanteiden kautta. He ovat usein tottuneet soveltamaan erilaisia toimintamenetelmiä joustavasti tilannelähtöisesti. (Laakso 2009, 166–170.) Oletan tämän orientaation vaikuttaneen siihen, että vastaukset keskittyivät kyselyn soveltamiseen käytännössä. Halusin vielä lomakehaastattelussa kysyä uudelleen ja tarkemmin arviointiin liittyviä kysymyksiä. Samalla kysyin myös tarkemmin kyselyn sovellettavuudesta käytännössä.

Merkittävin arviointiin liittyvä kysymys nousi työntekijöiden pohdinnassa siitä, miten kyselyä voisi hyödyntää työn suunnittelussa ja tilanearvioissa. Kysyin tästä tarkemmin lomakehaastattelussa. Lomakehaastattelun vastauksissa nähtiin kyselyn tuloksia voitavan hyödyntää hoidon ja kasvatuksen suunnittelussa.

Lomakehaastattelun kohdalla myös päädyin käyttämään sisällön analyysiä. Kysymysten ohjatessa analysoinnissa käytettävää jaottelua ei voida puhua enää puhtaasti aineistolähtöisestä analyysistä, mutta ei kuitenkaan teorialähtöisestä analyysistäkään, sillä jaottelu ei perustu valmiiseen teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116-117).

Koottuani haastatteluaineiston pelkistetyt ilmaukset aloin ryhmitellä vastauksia. Aluksi ryhmiä tuli runsaasti, mutta sen jälkeen päädyin yhdeksään ryhmään. Aineiston klusteroinnissa päädyin luomaan seuraavat alaluokat: Konkreettinen käyttö, käyttökokemus, käytettävyys perhetyössä, työryhmän tuen väline, työntekijän tuen väline, tilannearviointi, asiakkaan kasvun ja kehityksen tukeminen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113) Näistä loin kolme pääluokkaa jotka ovat asiakastyön väline, työntekijän tuki ja suunnittelun ja arvioinnin väline.

Lomakehaastatteluiden ryhmittelyssä aloitin kysymyksittäin ryhmittelystä. Pelkistin ilmaisuja ja vertailin ilmaisuja haastatteluiden pelkistettyihin ilmaisiin ja huomasin yhdenmukaisuutta. Kokeilin ryhmitellä vastaukset edellisen ryhmäajan alle ja huomasin niiden sopivan.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Vastaajien näkemyksiä SDQ -kyselyn sovellettavuudesta työ- ja arviointivälineenä teemaryhmähaastatteluisissa

Teemaryhmähaastattelussa haastateltavat keskustelivat pääasiassa kyselyn käytettävyydestä perhetyössä ja asiakkaan kasvun ja kehityksen tukemisessa. Haastateltavat eivät keskittyneet pohtimaan hoidon ja kasvatuksen suunnittelun ja tilanearvioinnin kysymyksiä, vaikka siihen pyrittiin johdattelemaan esittämällä kysymys siitä mihin saatua tietoa voitaisiin käyttää ja mikä sen rooli voisi olla suunniteltaessa hoitoa ja kasvatusta. Keskusteluissa ei myöskään noussut esiin eettisiä kysymyksiä. Vastaajat eivät pohtineet sitä, voiko tällaista välinettä käyttää, tai liittykö sen antaman tiedon käsittelyyn riskejä. Tämä voi selittyä sillä, että lastensuojelussa on totuttu arkiseen arviointiin, eli hiljaiseen tietoon perustuvaan esille tulevien asioiden ja niiden vaikutusten pohtimiseen (Rousu 2009, 135) jolloin kyselyä on saatettu lähestyä samoin kuin muutakin lapsista saatavaa tietoa. Toinen vaikuttava tekijä voi olla se, että välineen kokeilu on ohjattu työyhteisön hierarkianäkökulmasta yläpuolelta, jolloin työntekijät jättävät eettisen pohdinnan myös johdolle. Jatkotutkimuksessa uudenlaisen tiedontuottamisvälineen eettinen pohdinta voisikin olla yksi tärkeä näkökulma.

Haastateltavat eivät myöskään esittäneet näkemyksiä siitä, että kyselyn tulosten avulla voisi tarkastella lapsen kanssa tehtyä työtä. Arvioinnissa olennainen kysymys on tehdyn työn vaikutus lapseen ja oman työn kriittinen arviointi, vaikka arvioinnissa tarkastellaankin lapsessa tapahtuvia muutoksia. Tämän näkökulman puuttuminen osoittaa, että vastaajajoukko orientoituu työvälineeseen niin, että se tuottaa heille tietoa lapsen kanssa tehtävään työhön, ei oman työn tarkastelemiseen. Tästä syystä oli merkittävää esittää lisää kysymyksiä kyselyn ja työn välisestä suhteesta.

Kyselyn käyttämisessä perhetyössä nähtiin lukuisia hyötyjä. Sen nähtiin voivan auttaa yhteisten tavoitteiden ja motivaation saavuttamisessa. erityisesti Kyselystä nähtiin olevan hyötyä keskustelun tukena ja ohjaavana tekijänä, sekä vaikei-

den tai ristiriitaisten asioiden käsittelyn tukena, silloin kun keskustelun olennainen tarkoitus on pohtia lapsen hyvinvoinnin tilaa ja kehitystä.

Työntekijän ja työryhmän tuen välineenä kyselyn erityisesti nähtiin voivan auttaa asioiden suhteuttajana. Vastaajat puhuivat asiakkaan erilaisuudesta tai poikkeavuudesta. Poikkeavuudella ymmärrän haastateltavien tarkoittaneen sellaisten erityisilmiöiden havaitsemista, joista on syytä olla huolestunut. Kysely voisi tällöin olla tukena huolen määrittelyssä. Myös kotitilanteen ja työntekijöiden näkemuserojen kartoitus nähtiin mahdolliseksi kyselyn avulla. Tilannearvioinnissa kyselyn merkittävimpänä tekijänä nähtiin erityisten tai yksittäisten ongelmien löytäminen.

Asiakkaan kasvun ja kehityksen tukemisessa nähtiin hyödyt hyvin moninaisina. Kyselyyn pohjautuvien keskustelujen nähtiin voivan lisätä lapsen itsetuntoa, osallisuutta omaan kasvatukseen ja sen suunnitteluun. Kyselyn nähtiin voivan havainnollistaa lapsen ja aikuisen välisiä näkemuseroja ja määrittää lapsen erityispiirteitä. Tässä yhteydessä ymmärrän erityispiirteillä tarkoitettavan lapsen sellaisia poikkeuksellisia piirteitä, joita tulee huomioida lapsen kanssa oltaessa ja häntä kasvatettaessa. Kyselyn nähtiin voivan toimia myös palautteena vanhemmalta lapselleen.

Konkreettisen käytön osalta todettiin, että kyselyn vastauksia voisi käyttää kysymys kerrallaan ja sen tuloksia voisi hyödyntää poikkeavan tilanteen arviointiin. Kyselyä katsottiin hyväksi tehdä puolen vuoden tai vuoden välein.

8.2 Vastaajien näkemyksiä SDQ -kyselyn käytettävyydestä ja sovellettavuudesta lomakehaastattelussa

Lomakehaastattelussa nähtiin hyväksi tehdä kysely joko kerran vuodessa tai korkeintaan kahdesti vuodessa. Poikkeuksena mahdollisesti elämän muutokohdissa tehtävä kysely. Vastaajat näkivät kyselyn melko luotettavana tai luotettavana välineenä.

Kyselyn tekemisessä nähtiin useita erilaisia haasteita. Lapsista osalla oli vaikeuksia ymmärtää kaikkia kysymyksiä, jolloin työntekijän auttaminen kysymysten ymmärtämisessä saattoi vaikuttaa vastauksiin. Lapsen halu vastata työntekijää miellyttäen nähtiin myös mahdollisena. Kolmen eri vastaajan vastatessa saman lapsen tilanteesta esitettyihin kokemuksiin nähtiin haasteena tilanne, jossa vastaukset poikkeavat toisistaan. Myös eri työntekijöiden näkemyserot lapsista ja lasten omien kokemusten lyhyt vaihteluväli nähtiin haasteina. Omaisten motiivointi vastaamaan kyselyyn voi joissakin tilanteissa olla vaikeaa. Tulosten koostamisen ja arvioinnin tekijän nähtiin myös voivan vaikuttaa tuloksiin. Tulosten tulkitsemisessa nähtiin haasteena myös arvioitavan joukon erilaisuus suhteessa muuhun väestöön.

Kaikissa vastauksissa kyselyä nähtiin voitavan hyödyntää hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Vastauksessa tuli esiin myös näkemys siitä, että kysely voisi hyödyttää työn kehittämistä. Lisäksi yhden näkemyksen mukaan työryhmä voisi hyödyntää kyselyä lapsen tilanearvioinnissa.

Kyselyn tuloksia nähtiin voitavan käyttää hoitoneuvotteluissa, läheisverkoston tapaamisissa ja hoito- ja kasvatussuunnitelmaa tehtäessä ja arvioitaessa. Työryhmän keskinäisten kokousten nähtiin olevan hyvä paikka tulosten käsittelemiseksi. Perusteluja tälle ei tullut esiin, mutta pilottikokeilussa vastauksia käytiin läpi työryhmän kokouspäivän aikana. Tämä saattoi ohjata vastaajien mielikuvia.

Vastauksissa hoito- ja kasvatussuunnitelman ja kyselyn suhteesta, nousi selkeästi esiin kyselyn tulosten mahdollisuus ohjata suunnitelman tekoa. Lisäksi sen nähtiin voivan olla osana suunnitelmaa ja raportointia, sekä auttavan tavoitteiden ja niiden saavuttamisen keinojen määrittelyssä.

Lapsen kehityksen seurannan kannalta nähtiin merkittävänä kyselyn säännöllinen toistaminen ja kahden perättäisen kyselyn tulosten vertaaminen. Lasten kanssa työskenneltäessä kyselyn nähtiin voivan olla keskustelua ohjaamassa ja toimivan palautteena lapselle hänen edistymisestään sekä mahdollistavan oman kehityksen seurannan.

Muuten kyselyä nähtiin voitavan hyödyntää perhetyössä, jatkosijoituspaikan arvioinnissa, omahoitajatyöskentelyssä, vanhempien näkemysten muutosten seurannassa, yksiköiden toiminnan arviointivälineenä ja tiedon välittämiskeinona yhteistyökumppaneille.

8.3 Keskeiset tulokset

Molemmissa haastatteluissa vastaajat keskittyivät eniten pohtimaan SDQ-kyselyn käytännön soveltamista asiakastyössä. Kyselyn tuloksia nähtiin voitavan käyttää erilaisten vuorovaikutustilanteiden keskeisenä tekijänä. Kyselyn teemoista ja tuloksista keskustelemisen nähtiin hyödyttävän asiakastyötä lapsen, perheen, sosiaalityöntekijän ja yhteistyökumppaneiden tapaamisissa. Vastaajat siis keskittyivät eniten siihen osa-alueeseen, jonka oli tutkimussuunnitelman mukaan tarkoitus olla sivutuotoksena.

Arvioinnin välineenä vastaajat näkivät merkittävimmän hyödyn lapsen tilanteen seuraamisessa. SDQ-kysely toistettaessa antaa tietoa siitä, miten lapsen tilanne kehittyy. Vastauksissa ei kuitenkaan suoraan noussut esiin pohdintaa siitä, miten muutoksen seurantatietoa voitaisiin hyödyntää. Vastaajien uskoivat kyselyn avulla näkyvän lapsen erityistarpeita, joten voidaan olettaa, että hyvinvointikehityksen pidempiaikaisessa seurannassa he tarkastelisivat sitä, miten erityistarpeisiin on pystytty vastaamaan. Vastauksissa ei myöskään löytynyt pohdintaa siitä, mitä lasten tilanteen seuraaminen kertoo omasta työstä.

Tutkimuksessa tuli esiin työntekijöiden näkemys työvälineestä, joka auttaa heitä omassa tilannearvioinnissaan. Vastaajat näkivät oman työnsä tukemisen kannalta merkittävimpänä sen, että SDQ-kyselyn tulokset voivat tukea oikeiden mittausteiden löytämistä lapsen tilanteessa. Tällöin kysely toimisi huolen määrittelyn ja tilannearvioinnin tukena.

Tutkimus osoitti työntekijöiden suhtautuvan hyvinvointikyselyyn hyvin käytännön läheisesti. Näkemykset kyselyn suhteessa työn suunnitteluun tulivat esiin suoran kysymyksen kautta. Työntekijät uskoivat kyselystä olevan hyötyä hoidon ja

kasvatuksen suunnittelussa. Tähän liittyen viitattiin suunnittelukokoukseen, jossa ovat asiakkaat ja sosiaalityöntekijä läsnä. Tässäkin tapauksessa siis esiintyi mielikuva, jossa kyselyä käytetään suoraan asiakastilanteessa keskustelun pohjana.

9. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA ASEMANI TUTKIJANA

Tutkimuksen luotettavuuden ensimmäinen haaste oli kaksoisroolini haastateltavien esimiehenä ja tutkijana. Tästä johtuen halusin ryhmähaastattelun lisäksi jokaiselta kirjalliset vastaukset, joissa voi olla helpompi kertoa ajatuksiaan kuin muun työryhmän läsnä ollessa esimiehen ohjatessa keskustelutilannetta. Myös oma uskoni arviointivälineen käytettävyyteen saattoi ohjata vastaajia välinettä vähemmän kritisovaan suuntaan. Esimiehenä omaan auktoriteettia ja edustan muutosten johtajuutta. Työryhmän jäsenet eivät kritisoi yhtä helposti esimiehen esittämiä ehdotuksia kuin kollegoidensa, sillä esimiehellä on valtaa ja resursseja toteuttaa haluamiansa uudistuksia. Esimiehen oletetaan myös ottavan vastuu ehdottamistaan toimintamalleista. Mikäli kehittämistyötä olisi toteuttanut ulkopuolinen opiskelija, olisi kynnyks kriittisyyteen ollut matalampi. Tällöin esimiehenä olisin voinut toimia objektiivisena keskustelukumppanina työntekijöille ja voinut madaltaa omalta osaltani kriittisyyden kynnyksiä. Toisaalta kysymysten painotus oli siinä miten välinettä voidaan käyttää, joten vastaajille jäi tässäkin asemassa vapaus valita, mihin he haluavat keskittyä vastauksissaan. Kyselyn käyttämistä lastensuojeluyksikön arkitasolla ei kyseenalaistettu. Tämä voi viitata siihen, että SDQ -kyselyn esittely ja ohjattu käyttökokeilu johdattelivat vastaajia.

Tutkimuksessa kartoitettiin ensikokemuksia SDQ-kyselyn käytöstä ja näkemyksiä siitä. Pilottikokeilun aikana ehdittiin toteuttaa kyselyä vain kerran ja sen tuottamaa tietoa soveltaa vain keskusteluiden tukena. Tutkimus ei siis voi lopullisesti vastata kysymykseen SDQ-kyselyn käytettävyydestä. Tulos vastaa ainoastaan siihen, millaisia mahdollisuuksia kyselyn käytölle nähdään ensikokemuksen ja kriittisen arvioinnin perusteella. Tutkimuksen pohjana tehdyssä pilottikokeilussa kysely oli käytössä poikkeuksellisella tavalla tapauskohtaisessa arvioinnissa pienellä ryhmällä. Tutkimus tehtiin, kun välinettä oli kokeiltu kerran. Vastaajilla ei ollut arviointityön koulutusta, eikä kokemusta muunlaisesta kuin perinteisestä keskusteleavasta ja raportointiin tarkoitettusta arvioinnista. Tämä johtaa siihen, että vastaajat eivät olleet soveltuvimpia tutkimuksen ydinkysymyksen vastaajiksi. Tutkimuksen tavoite oli arvioida SDQ-kyselyä arviointivälineenä ja hoitajat ja ohjaajat keskittyivät kyselyn arviointiin työvälineenä. Tapa,

jolla kyselyn tuloksia tarkasteltiin työryhmän kokouksessa, saattoi myös ohjata vastaajien näkemyksiä siitä, miten kyselyä voisi käyttää työvälineenä. Uskon, että vastatusten yhteinen tarkastelu antoi mielikuvan siitä, että tuloksia voi vapaasti tarkastella, tulkita ja käyttää. Tämä saattoi vahvistaa sitä, että työntekijät suhtautuivat kyselyyn käytännön työvälineenä. Käyttökokeilu ei ottanut huomioon pisteyttävän arvioinnin vapaan käyttämisen eettistä kyseenalaisuutta. Tutkimus olisi ollut eettisesti vakaammalla pohjalla, mikäli kyselyn tekemisen jälkeen vastauksia olisi arvioinut moniammatillinen työryhmä, joka olisi antanut työntekijöiden käyttöön kyselyn tuloksia harkitusti.

Molemmissa haastattelutavoissa tulos oli yhdensuuntainen. Sen perusteella voi olettaa, että vastaajat ajattelevat samansuuntaisesti sekä yksilöinä että työryhmänä. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että vastaajat käsittelivät kysymyksiä ammatillisesta näkökulmasta, jolloin heidän voidaan olettaa edustavan lastenkoti-työntekijöitä. Pienen ryhmän ja poikkeuksellisten tutkimusolosuhteiden johdosta tuloksia voidaan pitää suuntaa antavina. Samat henkilöt vastasivat samansuuntaisesti molemmissa haastatteluissa, mikä lisää tutkimuksen reliabiliutta (Hirsjärvi & Hurme 2009, 186). Samansuuntaiset vastaukset antavat aiheetta olettaa, että samanlaisen tutkimuksen toistaminen toisessa yksikössä nostaisi esille ainakin osan samoista teemoista.

Aineisto oli teknisesti hyvälaatuista. Kohderyhmä tavoitettiin, nauhoitukset olivat hyvälaatuisia ja kirjallisten vastausten tekstien lukemisessa ei esiintynyt vaikeuksia.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

10.1 Hyvinvoinnin mittaamisesta

Kehittämistyön perusteella voidaan todeta SDQ-kysely soveltuvan yksinkertaisena ja helposti toteutettavana välineenä muutosten seuraamiseen yhdestä näkökulmasta. Kysely voi antaa tilastollista tietoa Malmin pienkotien asiakkaiden hyvinvoinnin kehittymisestä. Lisäksi välineen säännöllinen käyttö tukee sellaisten lasten psykiatriseen arviointiin ja hoitoon ohjaamista, joilla ei ole aiemmin ole havaittu psyykkisiä ongelmia. Yksilökohtaisen arvioinnin välineenä kehittämishanke näyttää SDQ-kyselyssä olevan soveltamismahdollisuuksia, mutta siltä osin kehittämistyö on vielä kesken ja kokemuksia soveltamisesta tarvitaan. Edellytyksenä käytölle on arviointiosaaminen ja moniammatillinen yhteistyö tulosten tulosten tulkitsemisessä. Välineenä kysely poikkeaa totutusta hiljaiseen tietoon ja arkiseen pohdintaa perustuvasta tavasta arvioida lasten tilannetta (Rousu 2009, 135.)

Mittarina SDQ-kysely mittaa asioita, jotka ovat yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Siitä näkökulmasta kysely kohdentuu arvioinnin kohteeseen ja tuottaa olennaista tietoa kohteessa tapahtuvasta muutoksesta. Tällöin kysely voisi toimia yhtenä realistisen arvioinnin mittarina. Merkittävää on kuitenkin arvioida sitä, kuka tulkitsee kyselyn tuloksia ja millä perusteella ja ammattitaidolla, jotta arviointi huomioisi yksilön kokonaisuuden. Tässä merkittävässä roolissa on asiakkaan tunteva työntekijä.

Kehittämishankkeen ensimmäisiä suuria haasteita oli alkujaan oireiden arviointiin tarkoitetun välineen soveltuvuus sosiaalityön maailmaan. Pohdin, missä määrin oireiden ilmentyvyys ja häiritsevyys mittaa hyvinvointia. Oireilla on toki hyvinvointia vähentävä vaikutus ja siksi voimakas kytkös hyvinvointiin. SDQ -kyselyn tausta on psyykkisessä hyvinvoinnissa. Tällöin jää riski siitä, että sen tulosten näkökulma on terveydessä. Sanaan *”health”* terveys, johon World health organisation (WHO) on halunnut sisällyttää täydellisen fyysisen henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin, voidaan liittää jo laajempaakin hyvinvoinnin näke-

mystä. Terveys on silti sosiaalityön näkökulmasta kapea-alainen tulkinta hyvinvoinnista. SDQ -kyselyn käyttö terveyden edistämisen mittarina olisikin helpompi perustella. Aiemmin terveyden käsitteenä on ollut enemmän sairauden puuttuminen, mikä on samansuuntainen ajatus kuin SDQ -kyselyssä näkyvä oireiden puuttuminen. Kansainvälisessä akateemisessa keskustelussa terveys on ollut hyvin keskeisenä tekijänä kun on puhuttu elämänlaadusta (Philips 2006, 61–64). Tässä mielessä tietyiltä osin terveyttä mittaava kysely antaa asiakkaalle mahdollisuuden osallistua keskusteluun koskien hänen terveyttään ja niitä keinoja, joilla voidaan siihen vaikuttaa. Tällä perusteella SDQ kysely soveltuisi terveydenhuollon asiakastyön tueksi. Lastensuojelussa sosiaalialan näkökulma on kuitenkin asiakkaan holistinen kokonaisuus. Kyselyllä on selkeä yhteys hyvinvointiin, mutta kokonaiskuvan luomisessa se voi olla vain yhtenä osa-alueena.

10.2 Tieto on valtaa

Hyvinvoinnin lisääminen on nähty perinteisesti sosiaalityön merkittävänä tehtävänä ja osana sosiaalityötä on lastensuojelun laitostyökin sidoksissa sosiaalityön perinteisiin ja muutoksiin. Alan toisena vahvana perinteenä voidaan nähdä ongelmanratkaisu ja professionaalinen toiminta. Professionaalisessa toiminnassa on merkittävä nojata tieteelliseen tietoon ja johtaa ongelmanratkaisuprosessi teknisrationaalisesti kohti toivottua lopputulosta. Tehokkaimmillaan laitostyössä voidaan hyödyntää niin sanottuja näyttöön perustuvia käytäntöjä (evidence-based-practice). Validoitu hyvinvointikysely antaa hyvän välineen tämäntyyppiseen työskentelyyn, mutta samalla nostaa esiin ristiriidan sosiaalityön asiakas- ja kansalaislähtöisen olemuksen kanssa. (Karvinen-Niinikoski 2010, 247–251).

SDQ-kysely antaa työntekijälle tietoa, jota voi käyttää asiakaslähtöiseen kohtaamiseen sosiaalityön ja lapsen edun tavoitteiden mukaisesti. Alun perin mielenterveyttä mittaavan välineen käyttö voidaan nähdä medikalistisena diagno-soivana mittarina, koska tulos on pistearvoja. Diagno-soivan ja medikalistisen mittarin Karvinen-Niinikoski näkee lisäävän riskiä ammatillisen harkinnan ja asiakaslähtöisen kohtaamisen kaventumisesta. (Karvinen-Niinikoski 2010, 250.). SDQ-kysely mittaa oirehdintaa ja kokemusta ongelmista ja niiden vaiku-

tuksista elämään, mutta ei anna tulokseksi diagnoosia, eivätkä toverisuhteongelmat tai tunne-elämä ole lääketieteellisesti arvioitavia asioita. Merkittäväksi silloin jää se, millaisena työvälineenä kyselyä halutaan käyttää.

Tutkimukseni perusteella kysely ei voida käyttää asiakkaan kokonaisvaltaiseen arviointiin toimintayksikön sisällä, sillä siihen tarvittaisiin moniammatillinen työryhmä. Esimerkiksi psykologin tai psykiatrin tukemana kokonaisvaltaisessa arvioinnissa sillä voisi olla käyttöä. Yhtenä mittarina asiakkaassa tapahtuvan muutoksen seurantaan voisi kyselyllä olla perustellumpi paikka. Tässäkin sosiaalialan sovellus kyselystä olisi huomattavasti helpommin perusteltavissa oleva työväline. Jo pelkästään tuloksissa käytettyjen termien avaaminen ja ymmärtäminen sosiaalityön kontekstista käsin tekisi välineestä soveltuvamman. Erityisen tärkeää on tarkastella kyselyn tuloksia kriittisesti ja kokonaiskuvan tukena.

Tutkimuksessa merkittävä havainto oli, että työntekijät eivät pohtineet välineen antamien tulosten suhdetta heidän tekemäänsä työhön. SDQ-kysely nähtiin lapsen arviointiin ja lapsen ja hänen perheensä kanssa tehtävään työhön sopivana tiedon tuottajana. Tämä on kuitenkin ristiriidassa arvioinnin kehittämisen kannalta siinä, että arvioinnissa tavoitteena on tarkastella tehdyn työn vaikutuksia lapseen ja arvioida työtä ja toimintamalleja. Tästä johtuen olisi mielestäni erittäin merkittävää, että kyselyn tuottama tieto yhdistetään muuhun arviointitietoon ja arvioidaan moniammatillisesti ennen kuin sitä hyödynnetään asiakastyössä.

Kyselyn tuottama tieto antaa työntekijälle valtaa monenlaiseen työskentelytapaan suhteessa asiakkaaseensa. Työntekijälle ja työryhmälle jää valta tulkita asiakkaan hyvinvointia ongelmakeskeisesti tai voimavarakeskeisesti. Tulkitsemistapa vaikuttaa väistämättä kohtaamiseen asiakkaan kanssa. Olennaista on, että työntekijällä on tietoa, joka auttaa ottamaan puheeksi havaittuja asioita. Valittavaksi jää asiakkaan edun mukainen lähestymis-, tulkinta-, ja toimintatapa. Ääritapauksissa asiakkaasta saatava tieto johtaa valintaan tehokkaan ongelmanratkaisukeskeisen työmenetelmän valinnan tai voimavarakeskeisen asioiden lähestymistavan välillä. Työntekijän arvioitavaksi jää, kumpi lähestymistapa on kyseisessä tilanteessa ammattietiikan ja työn vaikutusten kannalta oikea, ja

miten asiakas reagoisi erilaisiin lähestymistapoihin. Huonoimmassa tapauksessa tehokas ongelmanratkaisu voi menettää tehonsa, jos asiakas ei motivoitu työskentelyyn ja voimavarakeskeinen lähestymistapa voi mahdollistaa huonoa tilannetta tai ei vaikuta asiakkaan tilanteen kielteiseen kehitykseen.

10.3. SDQ -kyselyn suhde arviointiin

Toimiva arviointi synnyttää myös lukuisan määrän lisäkysymyksiä. Mikäli pystytään analysoimaan asiakkaan tilanne ja yhdistämään se tietoon vaikuttavista ongelmanratkaisu- tai hoitokeinoista, tulee vastaan kysymys siitä, voidaanko asiakkaan tarpeisiin vastata ja onko palvelujärjestelmä toimiva asiakkaan kanalta. Tuloksia tuottava arviointi väistämättä haastaa laitostoiminnan pohtimaan omia työvälineitään ja keinojaan sekä resursointia. Useimmiten lastensuojelulaitoksen resursointi riittää lapsen arkipäiväiseen huolenpitoon, mutta kuntouttavaan toimintaan ei jää aikaa. Ulkopuolisen tuen pyytämiseksi on tärkeää määrittää tuen tarvetta. Sosiaaalialalla tämä käytännössä tarkoittaa yleensä huolen ja tuen tarpeen arviointia, eli kysymystä siitä, kuinka huolestunut pitäisi olla lapsen tilanteesta. Sijoitettujen lasten ollessa huomattavasti keskimääräistä oireilevampia on hyödyllistä käyttää mittaria, joka antaa mittasuhteita lasten tilanteelle. Lasten kanssa tiiviisti päivittäin työskentelevät työntekijät saattavat tottua lastenkotilasten epätavallisuuteen, jolloin ongelmien suhteuttaminen on haastavaa. SDQ-kysely voisi tukea moniammatillisen yhteistyön aloittamista vahvistamalla huolen ja tuen tarpeen arviointia. Silloin kun lastenkodin työntekijät ovat huolissaan lapsen hyvinvoinnista ja mittari antaa lisäksi huolestuttavan tuloksen, kynnyksen esimerkiksi psykiatrisen puolen konsultointiin olisi matalampi.

Järjestelmällinen arviointi on siinä määrin vierasta lastenkodin arjessa, että vaikuttaa olevan tarve sen ohjaamiselle. Tutkimuksessa työntekijät pohtivat melko vähän ja kapeasti SDQ-kyselyn tuottaman tiedon suhdetta lapsen kanssa tehtävän työn arviointiin. Vaikuttaa siltä, että työntekijät tarvitsisivat tukea ja ohjausta, jotta arviointia suhteessa työhön voitaisiin tehdä. Arvioinnin osaamista lastenkotityössä olisi helpointa lisätä lähiesimiesten kautta, jotta he osaisivat ohjata hoitajien ja ohjaajien toteuttamaa arviointiprosessia. Pilottikokeilusta syntyneen

kokemuksen näyttää siltä, että vaikuttavuuden arvioinnin laajempaan kehittämiseen lastenkotityössä tarvittaisiin aluksi hyvin suunniteltu ja ohjeistettu toimintamalli, jonka käyttöönottamiseen koulutettaisiin vastuuhenkilöitä yksikkötasolla. Lisäksi tarvitaan konsultointia ja johdon tukea.

SDQ-kyselyn antaessa oireisiin perustuvaa ja alun perin tutkimuksellisiin tarpeisiin suunniteltua tietoa on haasteena sosiaalialan ja työntekijöiden kokemuksen ja näkemyksen tuoman näkökulman mukaan ottaminen arviointityöhön. Kun omahoitaja on yksi lapsen hyvinvointia mittaavan kyselyn vastaajista, tulee hänen laaja kokemustietonsa mukaan kyselyn tuloksiin. Myös tuloksia tarkasteltaessa on erittäin merkittävää, että omahoitaja on arvioimassa mukana, sillä hänellä on laajasti kokemusperäistä ja yleistietoa lapsesta, hänen vaiheistaan, ympäristöstään ja tilanteestaan. Tämän jo olemassa olevan tiedon hyödyntäminen on arvioinnin luotettavuuden kannalta yksi keskeisistä tekijöistä (Boulmetis & Dutwin 2009, 101–106).

Tehdyn työn vaikutus lapsen elämään on hyvin vaikea erottaa muiden lapsen vaikuttavien tekijöiden vaikutuksista. Näen hyvin olennaisena se, että arviointia ei yritetä tehdä pelkän tilanteen muutoksen tarkastelun avulla. Näen tärkeänä hoito- ja kasvatustyön arvioinnissa koko prosessin tarkastelemisen. Arvioinnissa on olennaista tarkastella muutosta suhteessa tavoitteisiin ja tehtyyn työhön. Tavoitteet tulisi luoda niin, että niiden toteutuminen näkyisi hyvinvointimittarissa.

Työntekijöiden vastaukset keskittyivät työvälineen käyttämiseen vuorovaikutteisten tilanteiden välineenä. Uskon tämän johtuvan siitä, että työntekijöillä ei ole aiempaa kokemusta tällaisen hyvinvointia mittaavan kyselyn tulosten käyttämisestä. Tulosten avulla diagnosointiin on mahdollisuus vain psykologilla tai psykiatrilla, joten on olennaista, että hoito- ja kasvatustyön tekijät käyttävät tuloksia suuntaa antavana työprosessin vaikutusten, ulkopuolisen avun tarpeen, sekä huolen määrittämisen välineenä. Näissäkin on tärkeää saada tukea arviointiin perehtyneeltä henkilöltä.

Mittarin käyttö realistisen arvioinnin mittarina kuitenkin nostaa esiin useita eettisiä ja käytännöllisiä ongelmia. Arvioinnin korkea laatu on eettisesti tärkeää, kun

arvioidaan ihmisen elämään vaikuttavaa toimintaa. (Rousu 2009, 135). Korkea laatu voisi toteutua oikein toteutetussa realistisessa arvioinnissa. Tällaisen arvioinnin toteuttaminen vaatii kuitenkin arviointiosaamista ja mittareiden ja arviointitiedon tuntemusta. Tällaista osaamista ei hoitajilla ja ohjaajilla ole, joten heidät pitäisi joko kouluttaa arviointityöhön tai arviointia pitäisi suorittaa henkilön tai työryhmän, jolla on kyseisenlaista osaamista. lastenkodin sisäisen arviointityöryhmän perustamisen näenkin ehkä realistisimpana vaihtoehtona. Malmin pienkotien erityissosiaalityöntekijä, yksiköiden esimiesedustus ja hoitotyön edustus arviointiin koulutettuna saattaisi pystyä laadukkaaseen arviointiin. Lisäksi ryhmä hyötyisi psykologista, joka aiemmin oli käytettävissä malmin pienkodeilla.

Todennäköisesti vasta muutaman vuoden käytön ja yhteisten koulutusten ja ohjauksen jälkeen hyvinvointimittarin käyttö voi vakiintua osaksi tavoitteiden asettelun ja tulosten arvioinnin käytäntöä.

10.4. Käyttö työvälineenä

Haastatteluissa työntekijät keskittyivät pohtimaan niitä kysymyksiä, jotka kyselyn tekeminen ja siitä keskustelu nosti heidän mieleensä. Haastateltavat pohtivat eniten kyselyn konkreettista hyödyntämistä keskusteluissa lapsen ja tämän vanhempien kanssa. Tämä saattaa johtua siitä, että vuorovaikutuksen haasteelliset tilanteet myös muuten askarruttavat paljon työntekijöiden mieliä. Tämä synnyttää mielikuvan tarpeesta löytää välineitä keskustelun ohjaamiselle. SDQ -kyselyn uskoisin hyvin myös tähän tarkoitukseen, mikäli siitä tehtäisiin lastensuojeluun sovellus, jonka tulkinnessa olisi tukena moniammatillinen tiimi. Eettisesti olisi perusteltua käyttää SDQ -kyselyä osana lapsen hyvinvointiin keskittyvää arviointia ja siitä tehtävää raporttia, kuten kuukausiraporttia tai puolivuositain tehtyä arvioita. Tällöin kokonaisvaltainen käsitys lapsen tilanteesta säilyisi ja kyselyn tulosten vääriä tulkinnoita välttäisiin. SDQ -kyselyn teemat ohjaavat kysymyksineen ja vastauksineen keskustelun lastenkotityön ytimeen, eli lapsen hyvinvoinnin kehitykseen. Siksi teemat voisi hyvin sisällyttää lapsen hyvinvointi tilanteen arvioinnissa.

Pilottikokeilusta syntyi vaikutelma siitä, että työntekijät ottavat helposti vastaan annettuja välineitä ja soveltavat niitä käytännössä. Tämä jättää vallan välineen valitsemisesta ja soveltamisen ohjaamisesta johdolle. Vastuu kyselyn käytöstä jää siis myös johdolle. Kehittämistyön jatkoon kannalta onkin erittäin merkittävää että Malmin pienkotien johto huolellisesti arvioi uuden työvälineen käyttötapoja, antaa selkeät ohjeet, sekä valvoo käyttöä jatkossa.

Kokeilun perusteella SDQ-kysely näyttää sopivan apuvälineeksi kartoitettaessa huolta lapsen hyvinvoinnista, mikäli sitä ei käytetä irrallisena muusta lapsen arvioinnista. Lisäksi kyselyn teemoja voi mielestäni hyvin soveltaa työvälineeksi asiakastyön keskusteluissa, sekä hoito- ja kasvatussuunnitelman tekemisessä. Hoidon ja kasvatuksen, sekä sen arvioinnin ytimen kuitenkin muodostaa mielestäni hoitajien ja kasvattajien ammattitaito. Jotta kyselyn tuloksia voitaisiin käyttää työvälineenä asiakastyössä, tulisi mielestäni kyselystä rakentaa siihen mukautettu versio, jonka tulkitsemisessa hyödynnettäisiin moniammatillista työryhmää, ennen tulosten esittämistä asiakkaalle. Kyselyn termistö pitäisi mukauttaa oiremäärittelyistä sosiaalialan vahvuuksiin ja heikkouksiin. Esimerkiksi hyperaktiivisuusoireiden sijasta voisi puhua vilkkaudesta ja levottomuudesta haasteena hyvinvoinnille ja prososiaalisten taitojen sijasta voisi puhua sosiaalisten suhteiden ja ihmissuhdetaitojen haasteista ja vahvuuksista. Kyselyn käyttämisestä olisi tärkeää laatia laajempi ohje, jonka avulla käyttäjä osaisi kyselyn konkreettisen tekemisen lisäksi hyödyntää tuloksia oikealla tavalla ja oikeissa tilanteissa. Kehittämistyön jatkohaasteena näen SDQ –kyselyn sovelluksen tekemisen ja sijoittamisen arviointiprosessiin hallitusti.

Kehittämishankkeen nostamien kysymysten valossa jään pohtimaan löytyisikö SDQ –kyselyn rinnalle käytettäväksi toista hyvinvointia mittaavaa kyselyä, jonka lähtökohdat olisivat voimavarakeskeisemmät ja keskittyisivät mittaamaan enemmän elämänlaadun kokemusta. Esimerkiksi lyhyt haastattelu, jossa työntekijä pääsisi muodostamaan kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta. Lisäksi myös työntekijöiden subjektiivisen arvioinnin järjestelmällisempi ja ohjatumpi dokumentointi voisi tuoda tärkeää arviointitietoa. Tällöin SDQ –kysely voisi olla yksi tukilanka laajemmassa ja moniulotteisessa arviointityössä.

11 LOPUKSI

Arviointiin liittyvän opinnäytetyön tekeminen osoittautui hyvin laajaksi ja monimutkaiseksi prosessiksi. Aiheeseen perehtyminen ja sen monimutkaisten sisältöjen ymmärtäminen vei huomattavan paljon aikaa. Kokonaisuus jäsenyi prosessin aikana ja vasta loppuvaiheessa työ alkoi saavuttaa nykyistä muotoaan.

Koin oppivani hyvin paljon taustateorioiden ja lähdeaineiston hyödyntämisestä ja kehittämistyön järjestelmällisestä toteuttamisesta. Etsiessäni perusteita eri näkökulmiin tutustuin runsaaseen määrään vaikuttavuutta ja hyvinvointitutkimusta koskevaan lähdeaineistoon. Tämä on auttanut minua jäsentämään arviointityön kehittämisen lähtökohtia ja mahdollisuuksia, sekä synnyttänyt uusia ideoita siitä miten arviointia voisi kehittää useissa eri sosiaalialan toiminnoissa. Olen oppimaani tietoa reflektoinut myös aiempaan työkokemukseeni ja koen ymmärtäväni paremmin miten useissa aiemmissä työympäristöissäni voisi kehittää työn ja asiakastilanteiden arviointia.

Uskon opinnäytetyöprosessin opettaneen yhä enemmän teoriapohjaan tukeutuvaa työn kehittämisestä. Aiempi hyvin käytännönläheinen työtteeni mahdollisti käytännön työn kehittämisen paikallistasolla, mutta tämän työn kautta laajeneva teoreettinen ymmärrys auttaa jäsentämään entistä suurempia kokonaisuuksia ja osallistumaan paremmin johdon työn kehittämiseen tulevaisuudessa.

LÄHTEET

Alasuutari Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Borg Pekka, Kilponen Marja-Riitta 2008. Tapauskohtainen arviointi. Teoksessa Arviointi työtavaksi – Kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämisestä Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Oppaita ja työkirjoja 2008:2. Helsinki: Yliopistopaino, 40-53

Borg Pekka, Högnabba Stina ym. 2008. Arviointi työtavaksi. Kokemuksia asiakastyön arvioinnin kehittämistä Helsingin sosiaalivirastossa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2008:2

Boulmetis John & Dutwin Phyllis 2009. The ABCs of Evaluation. San Francisco. Jossey-Bass A Wiley Imprint

Dunne Emer G. & Kettler Lisa J. 2008. International journal of social welfare 17:333-345

Egelund Tine & Lausten Mette 2009. Child & family social work 14:156-165

Finlex i.a. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 1.10.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Goodman Anna & Goodman Robert 2009. American Academy of child and adolescent psychiatry, 48:4.

Häyrynen Mirka (toim.) 2011. Malmin pienkotien kasvatusvastuumalli: Lastenkodin hoito- ja kasvatusprosessin kuvaus. Malmin pienkodit. Helsingin kaupunki

Heikkilä Leo 2008. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Oppaita ja työkirjoja 2008:5

- Heino Tarja, 2007. Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat. Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. STAKES, Helsinki
- Hirsjärvi Sirkka & Hurme Helena 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistokustannus, HYY yhtymä
- Karvinen-Niinikoski Synnöve 2010, Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen Merja & Pohjola Anneli (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, 247-277.
- Karvinen-Niinikoski Synnöve, 2009. Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mäntysaari Mikko, Pohjola Anneli ja Pösö Tarja (toim.) Sosiaalityö ja Teoria. Jyväskylä. PS-kustannus, 131-159.
- Koskelainen Merja, 2008. THE STRENGTHS AND DIFFICULTIES QUESTIONNAIRE Among Finnish School-aged Children and Adolescents. Turun yliopisto, department of child psychiatry. Väitöskirja
- Kääriäinen Aino, 2003. LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ ASIAKIRJOINA Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja
- Kyngäs Helvi & Vanhanen Liisa. Sisällön analyysi, HOITOTIEDE Vol. 11, no 1/-99
- Laakso Riitta, 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto, sosiaalityön tutkimuksen laitos. Väitöskirja
- Laine Terhi & Hyväri Susanna & Vuokila-Oikkonen Päivi, 2010. SYRJÄYTYMISTÄ VASTAAN SOSIAALI- JA TERVEYSALALLA. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Launis Kirsti, Schaupp Marika, koli Annarita, Rauas-Huuhtanen Sirpa 2010. Muutospajaohjaajan opas. Raportteja 71. Helsinki: TYKES

- Mason Jennifer, 2002. Qualitative researching. SAGE Publications. London.
- Paasio Petteri, 2011. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston arviointipäällikkö. Helsinki. Konsultaatiovierailu Malmin pienkotien Jäkäläpolun yksikön työyhteisön kehittämispäivässä.
- Paasio Petteri, 2006. Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnista. Hallinnon tutkimus. Volume 25, Number 3, 2006. Arvioinnin teemanumero. 92-107.
- Pawson Ray & Tilley Nick 1997. Realistic evaluation. London: SAGE Publications.
- Pasanen Timo, 2001. Lastenkodin asiakaskunta. Psykiatrinen tutkimus lastenkotilasten kehityksellisistä riski- ja suojaavista tekijöistä, oirehdinnasta sekä hoidontarpeesta. Turun yliopisto. Lastenpsykiatria. Väitöskirja.
- Pekkarinen Elina, 2011. Lastensuojelun tutkimus –asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 51, Lapsuudentutkimuksen seura, Lastensuojelun Keskusliitto & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Viitattu 7.12.2011
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>
- Pekkarinen Elina & Tapola-Haapala Maria, 2009. Kriittinen realismi sosiaalityössä –tiedonannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari Mikko, Pohjola Anneli ja Pösö Tarja (toim.) Sosiaalityö ja Teoria. Jyväskylällä. PS-kustannus, 183-205
- Philips David, 2006. Quality of life: Concept, policy and practice. New York: Routledge.
- Rajavaara Marketta, 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta -sosiaalisten olojen arvos-
telusta vaikutusten todentamiseen. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

- Raunio Kyösti, 2009a. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press, Oy yliopistokustannus, HYY Yhtymä
- Raunio Kyösti, 2009b. Positivismi - havaintoon perustuva teoria. Teoksessa Mäntysaari Mikko, Pohjola Anneli ja Pösö Tarja (toim.) Sosiaalityö ja Teoria. Jyväskylä. PS-kustannus, 161-181.
- Ritchie Charlotte & Buchanan Ann 2010. Journal of Social Work 10
- Rousu Sirkka 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa – Näkymätön näkyväksi. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Suomen kuntaliitto. Helsinki 2007
- Sdqinfo.org i.a. Information for researchers and professionals about Trengths & Difficulties Questionnaires. Viitattu 8.10.2011. <http://sdqinfo.org/>
- Strengths and Difficulties Questionnaire-Child Report i.a. The National Child Traumatic Stress Network. Viitattu 30.11.2011 <http://www.nctsn.org/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos i.a. Lastensuojelun käsikirja/työvälineet/työmenetelmät. Viitattu 1.10.2011. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/>. Tuloste tekijän hallussa
- Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 1.-2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 6. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Vostanis Panos 2006. Current Opinion in Psychiatry 19: 367-372.

LIITE 1 SDQ –kysely lapselle

Vahvuuksien ja Vaikeuksien Kyselylomake (SDQ-Fin)

I 11-17

Pyydämme sinua ystävällisesti täyttämään tämän kyselylomakkeen sen perusteella, miten asiat ovat omalla kobballasi olleet viimeisen 6 kk:n aikana. Täytä lomake merkitsemällä rasti yhteen kolmesta annetusta vaihtoehdosta: "Ei Päde", "Pätee Jonkinverran", "Pätee Varmasti". On hyvin tärkeää, että vastaat jokaiseen kohtaan parhaan kykysi mukaan siitäkin huolimatta, että aina et tunne olevasi asiasta täysin varma - tai, että kysymys kuulostaa älyttömältä.

Nimesi

Sukupuoli: Nainen / MiesY

Syntymäaikasi

	Ei Päde	Pätee Jonkinverran	Pätee Varmasti
Pyrin olemaan ystävällinen muita ihmisiä kohtaan. Otan muiden tunteet huomioon	☐	☐	☐
Olen levoton, en pysty olemaan kauan hiljaa paikoillani	☐	☐	☐
Kärsin usein päänsärystä, vatsakivusta tai pahoinvoinnista	☐	☐	☐
Jaan mielelläni tavaroitani (ruokaa, pelejä, kyniä jne) toisten kanssa	☐	☐	☐
Saatan vihastua kovasti ja menetän usein malttini	☐	☐	☐
Olen enimmäkseen yksinäni. Yleensä leikin yksin tai pitäydyn oman itseni seurassa	☐	☐	☐
Yleensä teen niinkuin minua käsketään	☐	☐	☐
Murehdin monia asioita	☐	☐	☐
Tarjoudun auttamaan, jos joku loukkaa itsensä, on pahoilla mielin tai huonovointinen	☐	☐	☐
Olen jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelen paikoillani	☐	☐	☐
Minulla on yksi tai useampia hyviä ystäviä	☐	☐	☐
Tappelen usein. Saan muut tekemään mitä haluan	☐	☐	☐
Olen usein onneton, mieli maassa tai itkuinen	☐	☐	☐
Ikäiseni ylipäänsä pitävät minusta	☐	☐	☐
Häiriinnyn helposti. Minun on vaikea keskittyä	☐	☐	☐
Jännitän uusia tilanteita. Kadotan helposti itseluottamukseni	☐	☐	☐
Olen kiltti pienempiäni kohtaan	☐	☐	☐
Minua syytetään usein valehtelemisestä tai petkuttamisesta	☐	☐	☐
Olen muiden lasten tai nuorten silmätikku tai kiusaamisen kohde	☐	☐	☐
Tarjoudun usein auttamaan muita (vanhempiani, opettajia, muita lapsia)	☐	☐	☐
Harkitsen tilanteen ennen kuin toimin	☐	☐	☐
Otan tavaroita, jotka eivät kuulu minulle, joko kotoa, koulusta tai muualta	☐	☐	☐
Tulen paremmin toimeen aikuisten kuin ikäisten kanssa	☐	☐	☐
Kärsin monista peloista, olen helposti pelästynyt	☐	☐	☐
Saatan tehtävät loppuun. Olen hyvin pitkäjänteinen	☐	☐	☐

Onko sinulla itsestäsi muita kommentteja tai huolenaiheita ?

Kääntöpuolella muutama lisäkysymys - Olkaa Hyvä !

Yleisesti ottaen, onko sinulla mielestäsi vaikeuksia yhdellä tai useammalla seuraavista alueista: tunnetilat, keskittyminen, käyttäytyminen tai muiden ihmisten kanssa toimeentuleminen ?

Ei	Kyllä - vähäisiä vaikeuksia	Kyllä - selviä vaikeuksia	Kyllä - huomattavia vaikeuksia
☐	☐	☐	☐

Jos vastasit "Kyllä", ole hyvä ja vastaa seuraaviin näitä vaikeuksia koskeviin kysymyksiin:

- Vaikeuksien kesto:

Alle 1kk	1 - 5 kk	6 - 12 kk	Yli 1 v.
☐	☐	☐	☐

- Huolestuttavatko nämä vaikeudet sinua itseäsi ?

Eivät ollenkaan	Vain vähän	Aika paljon	Hyvin paljon
☐	☐	☐	☐

- Häiritsevätkö nämä vaikeudet jokapäiväistä elämääsi seuraavilla alueilla ?

	Eivät ollenkaan	Vain vähän	Aika paljon	Hyvin paljon
KOTIELÄMÄ	☐	☐	☐	☐
TOVERISUHTEET	☐	☐	☐	☐
KOULUOPPIMINEN	☐	☐	☐	☐
HARRASTUKSET	☐	☐	☐	☐

- Rasittavatko nämä vaikeudet lähipiirisi ihmisten (perhe, ystävät, opettajat jne) elämää ?

Eivät ollenkaan	Vain vähän	Aika paljon	Hyvin paljon
☐	☐	☐	☐

Nimikirjoituksesi

Päivämäärä

Parhaat kiitokset avustasi !

LIITE 2 SDQ –kysely aikuiselle

Vahvuuksien ja Vaikeuksien Kyselylomake (SDQ-Fin)

V 4-16

Pyytäisimme teitä ystävällisesti täyttämään tämän kyselylomakkeen koskien mainitun lapsenne käyttäytymistä viimeisen 6 kk:n (tai kuluvan kouluvuoden) aikana merkitsemällä rasti yhteen kolmesta annetusta vaihtoehdosta: "Ei Päde", "Pätee Jonkinverran", "Pätee Varmasti". On hyvin tärkeää, että vastaatte jokaiseen kohtaan parhaan kykynne mukaan siitäkin huolimatta, että aina ette tunne olevanne asiasta täysin varma - tai, että kysymys kuulostaa älyttömältä.

Lapsen / Nuoren Nimi

Tyttö / Poika

Syntymäaika

	Ei Päde	Pätee Jonkinverran	Pätee Varmasti
Ottaa muiden tunteet huomioon	☐	☐	☐
Levoton, yliaktiivinen, ei pysty olemaan kauan hiljaa paikoillaan	☐	☐	☐
Valittaa usein päänsärkyä, vatsakipua tai pahoinvointia	☐	☐	☐
Jakaa auliisti tavaroitaan (karkkeja, leluja, värikyniä jne) muiden lasten kanssa	☐	☐	☐
Hänellä on usein kiukunpuuskia, tai hän kiivastuu helposti	☐	☐	☐
Ei näytä kaipaavan seuraa, leikkii usein itsekseen	☐	☐	☐
On yleensä tottelevainen, tavallisesti tekee niinkuin aikuinen käskää	☐	☐	☐
Hänellä on monia huolia, näyttää usein huolestuneelta	☐	☐	☐
Tarjoutuu auttamaan, jos joku loukkaa itsensä, on pahoilla mielin tai huonovointinen	☐	☐	☐
Jatkuvasti hypistelemässä jotakin tai kiemurtelee paikoillaan	☐	☐	☐
Hänellä on ainakin yksi hyvä ystävä	☐	☐	☐
Usein tappelee toisten lasten kanssa tai kiusaa muita	☐	☐	☐
Usein onneton, mieli maassa tai itkuinen	☐	☐	☐
Yleensä muiden lasten suosiossa	☐	☐	☐
Helposti häiriintyvä, mielenkiinto harhailee	☐	☐	☐
Uusissa tilanteissa pelokas tai aikuiseen takertuva, vailla itseluottamusta	☐	☐	☐
Kiltti nuorempiaan kohtaan	☐	☐	☐
Valehtelee tai petkuttaa usein	☐	☐	☐
Muiden lasten silmätikku tai kiusaamisen kohde	☐	☐	☐
Tarjoutuu usein auttamaan muita (vanhempiaan, opettajia, muita lapsia)	☐	☐	☐
Harkitsee tilanteen ennen kuin toimii	☐	☐	☐
Varastaa kotoa, koulusta tai muualta	☐	☐	☐
Tulee paremmin toimeen aikuisten kuin toisten lasten kanssa	☐	☐	☐
Kärsii monista peloista, usein peloissaan	☐	☐	☐
Saattaa tehtävät loppuun, hyvin pitkäjänteinen	☐	☐	☐

Onko teillä hänestä muita kommentteja tai huomautuksia ?

Kääntöpuolella muutama lisäkysymys - Olkaa Hyvä !

Yleisesti ottaen, onko lapsellanne/nuorella mielestänne vaikeuksia yhdellä tai useammalla seuraavista alueista: tunnetilat, keskittyminen, käyttäytyminen tai muiden ihmisten kanssa toimeentuleminen?

Ei	Kyllä - vähäisiä vaikeuksia	Kyllä - selviä vaikeuksia	Kyllä - huomattavia vaikeuksia
☐	☐	☐	☐

Jos vastasitte "Kyllä", olkaa hyvä ja vastatkaa seuraaviin näitä vaikeuksia koskeviin kysymyksiin:

- Vaikeuksien kesto:

Alle 1kk	1 - 5 kk	6 - 12 kk	Yli 1 v.
☐	☐	☐	☐

- Huolestuttavatko nämä vaikeudet lasta/nuorta itseään ?

Eivät ollenkaan	Vain vähän	Aika paljon	Hyvin paljon
☐	☐	☐	☐

- Häiritsevätkö nämä vaikeudet lapsen/nuoren elämää seuraavilla alueilla?

	Eivät ollenkaan	Vain vähän	Aika paljon	Hyvin paljon
KOTIELÄMÄ	☐	☐	☐	☐
TOVERISUHTEET	☐	☐	☐	☐
KOULUOPPIMINEN	☐	☐	☐	☐
HARRASTUKSET	☐	☐	☐	☐

- Rasittavatko nämä vaikeudet teitä tai kenties koko perhettä ?

Eivät ollenkaan	Vain vähän	Aika paljon	Hyvin paljon
☐	☐	☐	☐

Lomakkeen täyttäjän nimikirjoitus

Päivämäärä

Äiti / Isä / Joku muu (Olkaa hyvä ja selventäkää:)

Parhaat kiitokset avustanne !

LIITE 3 Lomakehaastattelun lomake

LOMAKEHAASTATTELU _____

vastaaja

Kirjoita näkemyksesi kysytyistä asioista.

Tarvittaessa

voit jatkaa vastausta sivun kääntöpuolelle.

Opinnäytetyö

Timo Jattu

SDQ- kyselylomakkeen hyödynnettävyys lastenkodin kasvatustyön arvioinnissa

Pilottikokeilu Malmin pienkotien jäkälapolun yksikössä

1. Mitä haasteita kyselyn tekemisessä näet?

2. Miten luotettavana pidät kyselyn tuloksia?

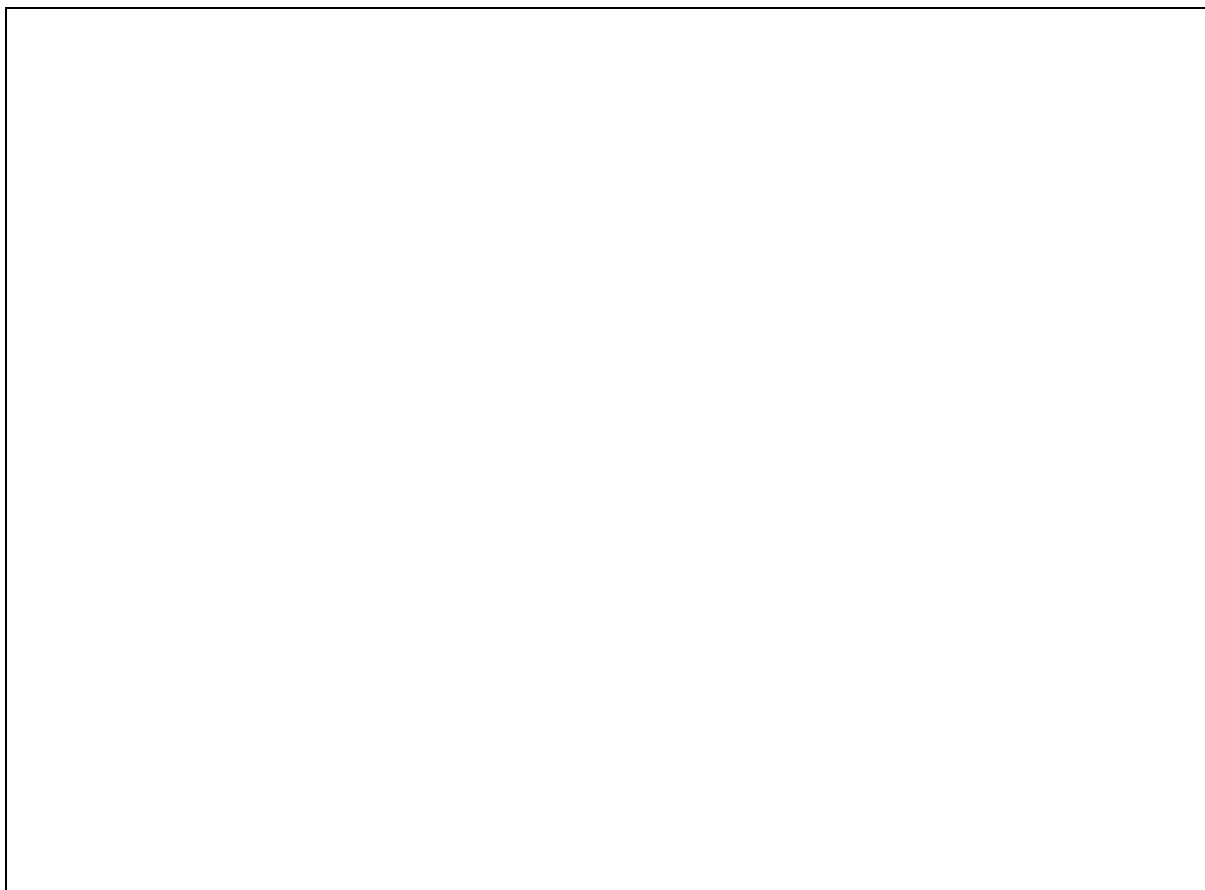
3. Miten usein kysely kannattaisi mielestäsi toteuttaa?

4. Miten mielestäsi pitäisi kyselyn tuloksia tarkastella ja hyödyntää?
Missä tilanteissa ja kuinka usein?

5. Miten kyselyn käyttäminen voisi vaikuttaa Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan?

6. Miten SDQ –kyselyä tulisi mielestäsi käyttää, jotta sen tulosten avulla voisi nähdä edistymisen sijoituksen aikana?

7. Miten kyselyä voisi hyödyntää lasten kanssa työskennellessä?

8. Mihin muuhun kyselyä voisi hyödyntää?